

Joulukinkku ja koirakaveri – spesismi sosiaalisesti opittuna ennakkoluulona

Katri Kolehmainen
Maisterintutkielma
Elintarviketalouden ja kulutuksen maisteriohjelma
Taloustieteiden laitos
Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta
Helsingin Yliopisto
Kevät 2021

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Maatalous-metsätieteellinen		Laitos - Institution - Department Taloustieteiden laitos	
Tekijä - Författare – Author Katri Kolehmainen			
Työn nimi - Arbetets titel – Title Joulukinkku ja koirakaveri – spesismi sosiaalisesti opittuna ennakkoluulona			
Oppiaine - Läroämne – Subject Elintarviketalous ja -kulutus			
Työn laji/Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Maisterintutkielma / Markus Vinnari		Aika - Datum - Month and year Toukokuu 2021	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 56
Tiivistelmä - Referat - Abstract			
<p>Eläimille on ihmisen rakentamassa sosiaalisessa todellisuudessa muodostunut rooleja, jotka vaikuttavat eläinten moraaliseen arvottamiseen ja kohteluun. Eläimet ovat osa ihmisten elämää niin lemmikkeinä, elintarvikkeina, raaka-aineina, harrastuksina, viihteenä kuin tieteen välineinäkin. Siinä missä koirat ja kissat ovat länsimaissa rakastettuja kumppanieläimiä, siat ja naudat ovat ruokaa ja raaka-aineita. Tämän tutkielman tarkoitus on spesimin käsitteen avulla selvittää, miten luokittelu ja moraalisesti arvotamme eri eläinlajeja sekä miten nämä luokitukset syntyvät ja pysyvät ihmisten keskuudessa yllä, yksilön ja ryhmän tasolla tarkasteltuna. Spesismi (myös lajisorto tai lajisyrjäntä) tarkoittaa eläinten epätasa-arvoista kohtelua lajijäsenyyden perusteella. Tässä tutkielmassa spesismiä käsitellään rasismiin ja seksismiin verrattavissa olevana ennakkoluulona.</p> <p>Tutkielma on luonteeltaan kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Tutkimusaineisto koostuu kirjallisuudesta eli tutkimusmetodi on sekundäärianalyysi. Käytetyssä kirjallisuudessa painottuvat eläintutkimuksen sekä sosiaalipsykologian alan kirjallisuus. Tutkielma jakautuu kolmeen päälukuun, joista ensimmäisessä selvitetään tarkemmin, mitä on spesismi, onko spesismi oikeutettua sekä millaiset eläinasenteet ja luokittelut määrittävät ihmisten ja eläinten välistä suhdetta. Toisessa luvussa käydään läpi spesimin mekanismeja ja taustatekijöitä ennakkoluulojen sosiaalipsykologian kautta. Yksilötasolla tarkastellaan, mitkä luontaiset psyykkiset prosessit ovat ennakkoluuloisuuden taustalla sekä mitkä yksilön ominaisuudet mahdollisesti vaikuttavat yksilön ennakkoluuloisuuteen. Ryhmätasolla tarkastellaan, kuinka ryhmäjaot vaikuttavat ennakkoluulojen syntyyn ja kuinka olemassa olevat ennakkoluulot välittyvät ja pysyvät yllä ryhmässä. Kolmannessa luvussa käydään tarkemmin läpi kahta ihmisen eläimille antamaa roolia – eläimiä ruokana ja eläimiä lemmikkeinä.</p> <p>Kirjallisuuden perusteella voidaan esittää, että eläinten saamat luokitukset ja roolit ovat yhdistelmä eläinten biologisia piirteitä, eläimelle oletettuja piirteitä sekä ihmisen sosialisatioprosessissa oppimia ennakkoluuloja. Kaiken kaikkiaan sosiaaliset tekijät kuten sosiaaliset normit, jaettu käsitys normaalista vallitsevassa kulttuurissa, ryhmäjaot sekä niiden synnyttämät todelliset ja kuvitellut eturistiriidat sekä mukautumisen paine keskimäärin määrittävät ennakkoluuloisuuden tason tietyssä sosiaalisessa systeemissä ja henkilöiden alttius ennakkoluuloisuudelle muodostaa variaatioita ennakkoluuloisuudessa yhteisön sisällä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords spesismi, eläimet, eläinkategoriat, ennakkoluulo			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Sisällysluettelo

1. Johdanto	4
2. Mitä on spesismi?	7
2.1. Eriarvoinen kohtelu lajijäsenyyden perusteella	7
2.2. Onko spesismi väärin – lajisorto moraalisenä kysymyksenä.....	9
2.3. Ihmisten ja eläinten väliset suhteet	11
2.3.1. Eläinasenteet – utilitarismista ristiriitaiseen eläinrakkauteen	13
2.3.2. Eläinluokittelut – kuinka järkeillä eläin pois moraalista piiristä	16
3. Spesismi ennakkoluulona	22
3.1. Ennakkoluulot yksilötasolla	23
3.1.1. Ennakkoluuloisuutta tukevat psyykkiset prosessit.....	23
3.1.2. Ennakkoluuloisuutta tukevat yksilön piirteet.....	24
3.2. Ennakkoluulot ryhmäilmionä.....	28
3.2.1. Ryhmäjaot ennakkoluulojen kehittymisen taustalla	29
3.2.2. Ennakkoluulojen välittyminen ryhmässä	32
4. Spesismi ohjaa käyttäytymistämme – eläinrooleja ihmisten maailmassa	38
4.1. Eläimet lemmikkeinä	38
4.2. Eläimet ruokana	41
5. Lopuksi	44
Lähdeluettelo	48

1. Johdanto

Ruokakaupassa asioidessa säilykehyllillä saattaa käteen tarttua entisaikojen opiskelijasuosikki – tonnikalasäilyke. Eri tonnikalavaihtoehtoja tarkastellessa voi huomata, että osassa pakkauksista on ”delfiiniturvallinen tonnikala” -merkintä. Delfiiniturvalliseksi määritelty tonnikala on Euroopan unionin neuvoston asetuksen (EY) N:o 882/2003 mukaan tonnikalaa, joka on pyydetty nuotalla ilman että saaliissa esiintyy kuolleita tai vakavasti loukkaantuneita delfiinejä. David Quammen (2000) kysyy esseessään *Who Swims with the tuna*, miksi olemme niin huolissamme delfiinien jäämisestä tonnikalaverkkoihin, mutta emme ole huolissamme itse tonnikalojen jäämisestä tonnikalaverkkoihin? Miksi kahdesta merenelävästä delfiinin kuolema koetaan ikävänä ja välteltävänä asiana, mutta tonnikalan ei?

Siirrytään mereltä maalle. Iso-Britanniassa sattui vuonna 2013 niin kutsuttu hevosenlihaskandaali (Lawrence 2013). Elintarviketurvallisuusviranomaiset saivat selville, että useat naudanlihatuotteina myydyt elintarvikkeet sisältävät hevosenlihaa ja osat ovat jopa kokonaan sitä. Paljastuksesta syntyi laaja kohu. Kohu johtui väärää informaatiota sisältävien etikettien lisäksi myös siitä, että ihmiset kokivat hevosenlihan syömisen epämiellyttävänä. Hevonen ja nauta ovat eläiminä melko lailla samankokoisia ja -rakenteisia, herbivoreja nisäkkäitä. Niiden lajityypillisessä käyttäytymisessä, kommunikaatiossa ja sosiaalisuudessa on nähtävissä vahvoja samankaltaisuuksia. Miksi näistä samankaltaisista nisäkkäistä toisen syöminen aiheuttaa mediaskandaalin ja toisen syöminen on arkipäiväistä?

Delfiiniturvallinen tonnikala ja nautana myyty hevosenliha toimivat esimerkkeinä ihmisen rakentamassa sosiaalisessa todellisuudessa eläimille muodostuneista rooleista, jotka vaikuttavat eläinten moraaliseen arvottamiseen ja kohteluun. Tässä tutkielmassa pyrin löytämään selityksiä eläinten erilaisiin ja epätasa-arvoisiin rooleihin yhteiskunnassamme spesismien käsitteen kautta. Spesismi (myös lajisorto tai lajisyrjintä) on Merriam-Websterin sanakirjan (2021) mukaan ”ennakkoluuloa tai syrjintää lajijäsenyyden perusteella”. Käytän tutkielmassani sanaa spesismi lajisorron tai lajisyrjinnän sijaan, koska pyrin tutkielmassani tuomaan spesismien käsitteen verrannolliseksi muiden tutumpien ennakkoluuloon perustuvien ismien kuten rasismien ja seksismien rinnalle, jotka ovat spesismien tavoin myös alkujaan anglismeja, mutta nyt jo suomen kieleen vakiintuneita käsitteitä. Käytän tutkielmassani sanaa eläin ja erityistä tarkennusta vaativissa kohdissa sanaa muunlainen kuvaamaan kaikkia eläinlajeja pois lukien ihminen.

Spesismiä on käsitelty aiemmassa tutkimuksessa paljolti moraalifilosofian ja etiikan tieteenaloilla (esim. Singer 1975/2009a; Ryder 1975; Graft 1997; Bernstein 2004; Horta 2010; Kagan 2016; Albersmeier 2021). Tutkimuksessa on pohdittu spesismien olemassaoloa, oikeutusta ja perusteita sen oikeutukselle. Spesismiä on tutkittu myös sosiologian piirissä (esim. Franklin 1999; Fiddes 2004; Tuomivaara 2003, 2019) sekä sosiaalipsykologisenä ilmiönä (esim. Amiot & Bastian 2015; Dhont ym. 2014, 2016; Caviola ym. 2019; Caviola & Capraro 2020) joista jälkimmäisenä käsittelemäni sitä myös tässä tutkielmassa. Tutkielmassani on ennakkoluulojen teorian kautta pyrkimys ymmärtää, miksi eläimiin suhtaudutaan lajinsa perusteella epätasa-arvoisesti eli spesistisesti. Ennakkoluulojen tutkimuksessa ryhmäpsykologia on keskeisessä roolissa. Tutkielmassani haetaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Miten ihmiset luokittelevat ja moraalisesti arvottavat eri eläinlajeja? Miten nämä luokitukset syntyvät ja pysyvät yllä yksilön ja ryhmän tasolla? Tutkielmani on luonteeltaan kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Tutkimusaineistoni koostuu kirjallisuudesta eli tutkimusmetodin toimii sekundäärianalyysi.

Tutkimuksen aihe on merkittävä, sillä epätasa-arvoiset eläinsuhteet ovat modernissa yhteiskunnassa laaja-alaisesti läsnä. Meistä kaikki ovat hyödyntäneet tai käyttäneet eläimiä tai eläimistä saatavia raaka-aineita jossain kohtaa elämäämme, useimmat meistä päivittäin. Käyttökohteet ja -tavat vaihtelevat suurestikin. Saamme eläimistä ravintoa kuten juustoa ja lihaa, vaatteita kuten nahkakengkiä, villapaitoja ja untuvatakkeja, seuralaisen ja ystävän lemmikin muodossa, viihdettä eläintarhojen, ravikisojen, sirkusten ja delfinaarioiden muodossa sekä testattua kosmetiikkaa ja lääkkeitä käyttöömmme. Eläimiä samaan aikaan hoivataan ja pidetään lähes perheenjäseninä ja toisaalta kohdellaan kaltoin tieteen tai viihteen nimissä ja systemaattisesti tapetaan ravinnoksi ja raaka-aineiksi. Eläinten luokittelu tiettyihin rooleihin on niin normatiivista ja normalisoitunutta, ettei useimman meistä mieli ole virittynyt kyseenalaistamaan sitä tai huomaamaan rakenteita ja arvosteemejä, jotka sitä ylläpitävät.

Tutkielmani on jaettu kolmeen pääluukuun. Johdanto-luvun jälkeen esittelen spesismien määritelmän. Ensimmäisessä alaluvussa käsittelemäni tarkemmin spesismien määritelmällistä rajausta sekä käsitteen normatiivisuutta. Esittelen spesismien psykologisen pohjustuksen sekä yhteyden muihin ennakkoluuloihin. Toisessa alaluvussa käsittelemäni spesismien moraalista oikeutusta, esittelen argumentteja sekä puolesta että vastaan. Kolmannessa alaluvussa keskityn ihmisten ja eläinten väliseen suhteeseen, antroposentriseen eli ihmiskeskeiseen maailmankuvaan sekä ihmisten eläinasenteisiin ja -luokitteluihin.

Kolmannessa luvussa käsittelen spesismmin taustatekijöitä ja mekanismeja ennakkoluulojen sosiaalipsykologian kautta. Tarkastelu jakautuu yksilö- ja ryhmätasoon. Yksilötasolla käyn läpi ennakkoluulojen taustalla olevia psyykkisiä prosesseja, kuten ihmisten luontaista taipumusta kategoriseen ajatteluun sekä ennakkoluuloja tukevia yksilön piirteitä, kuten sosiaalisen dominanssin orientaatiota. Ryhmätasolla käyn läpi ennakkoluulojen syntymistä ryhmäjakojen, niistä syntyvien havaintojen, oletusten ja konfliktien kautta sekä ennakkoluulojen välittymistä ja säilymistä ryhmässä sosialisatioprosessin ja mukautumisen kautta.

Neljännessä luvussa otan tarkasteluun spesististen ennakkoluulojen vaikutuksen eläinten rooleihin yhteiskunnassamme. Eläimillä on ihmisten keskuudessa lukuisia rooleja ja tehtäviä niin tieteen, viihteen, vapaa-ajan harrastusten kuin hyödyke- ja ruoantuotannonkin parissa. Näistä rooleista olen valinnut kyseisessä luvussa käsiteltäväksi ehkä arkipäiväisessä elämässä näkyvimmat, eli eläinten roolin ruokana ja eläinten roolin kumppanina ja seuralaisena eli lemmikkieläimenä.

2. Mitä on spesismi?

2.1. Eriarvoinen kohtelu lajijäsenyyden perusteella

”Spesismi on ennakkoluulo tai vinoutunut asenne, joka perustelee oman lajin etujen suosimisen toisten lajien etujen kustannuksella.”

Peter Singer (1975/2009a, s. 5–6)

Peter Singer on eläinetiikan alalla vaikuttanut filosofi, kenen voidaan sanoa popularisoineen spesismin käsitteen. Hänen määritelmänsä mukaan spesismi on ennakkoluulo tai vinoutunut asenne, jonka avulla perustellaan oman lajin etujen suosiminen toisten lajien etujen kustannuksella. Spesismin käsitteen on Singeriä ennen ja ensimmäisen kerran tuonut esille Richard Ryder (1971) eläinkokeita koskevassa esseessään. Myös Ryder (1971) kuvailee spesismiä ennakkoluuloksi ja rasismiin eli rotusyrjintään verrannolliseksi käsitteeksi. Singerin määritelmä spesismille kuvaa erityisesti antroposentristä spesismiä, eli sitä, että ihminen suosii omaa lajiaan muiden ei-ihmislajisten eli muunlajisten etujen kustannuksella. Tämän lisäksi spesismiä on myös se, että ihminen kategorisoi ei-ihmislajiset eläimet lajinsa perusteella eriarvoisiin rooleihin, kuten koiran kumppanieläimeksi ja sian ruoka-aineeksi.

Horta (2010, s. 244) määrittelee spesismin seuraavasti:

”Spesismi on tiettyyn tai tiettyihin lajeihin kuuluvien epäoikeutettua, epäsuotuisaa huomiointia tai kohtelua.”

Myös Hortalle, kuten Singerille ja Ryderille spesismi on puhtaasti deskriptiivisen käsitteen sijasta normatiivinen käsite ja jo määritelmässään epäoikeutetuksi todettu. Singerin määritelmässä puhutaan oman lajin suosimisesta, Hortan määritelmässä suosimisen kohteena oleva laji voi olla myös muu kuin oma laji, tai lajeja voi olla useita. Horta (2010) pitää Singerin määritelmän mukaista antroposentristä spesismiä antroposentrisyyden eli ihmiskeskeisyyden synonyymina. Antroposentrisyys on spesistinen ideologia, jonka mukaan ihmiset ovat synnynnäisesti muiden lajien yläpuolella ja luonto on olemassa ihmisen vapaasti hyödynnettäväksi. Antroposentrisyyden Horta tuomitsee myös epäoikeutetuksi ja argumentoi sen olevan päällimmäinen syy muunlajisten kärsimykseen. Horta tarkentaa lajin tarkoittavan määritelmässään lajin yksilöitä. Tarkennus on merkityksellinen, sillä jos käsillä olisi kirjaimellisesti ”lajin etu”, voitaisiin esimerkiksi perustella

lajin heikoimpien tappaminen lajin vahvistumisen kannalta. Horta tarkentaa myös määritelmäänsä läheisesti liittyvää lajien tasa-arvoista intressien huomioimista ja painottaa, ettei se tarkoita kaikkien huomioimista samalla tavalla, vaan kaikkien huomioimista omien lajikohtaisten intressiensä mukaan.

Kaganin (2016) mukaan tietyn ryhmän suosiminen voidaan jakaa absoluuttiseen ja suhteelliseen suosimiseen. Absoluuttinen spesismi tarkoittaa, että kaikki lajit suosivat yhtä ja samaa lajia, esimerkiksi ihmistä. Suhteellinen spesismi taas tarkoittaa, että kaikki lajit suosivat omaa lajiaan. Seksismi suhteutettuna absoluuttinen suosiminen tarkoittaisi, että sekä naiset että miehet suosivat miehiä ja suhteellinen sitä, että molemmat suosisivat omaa sukupuoltaan. Spesismi voidaan Taulukko 1:n mukaisesti jakaa kapeaan tai laajaan määritelmään. Kapea spesismi tarkoittaa moraalista arvottamista vain ja ainoastaan lajijäsenyyden perusteella. Laaja spesismi tarkoittaa moraalista arvottamista lajijäsenyydelle ominaisten piirteiden perusteella. Graft (1997) on käsitellyt näitä määritelmiä nimillä vahva ja heikko spesismi, Cushing (2003) nimityksillä ensisijainen ja toissijainen spesismi ja Timmerman (2018) käsitteillä aito ja laajamittainen spesismi.

Taulukko 1: Kapea ja laaja määritelmä spesismille (muokattu Albersmeier (2021, s. 4)).

	Kapea määritelmä: moraalinen arvottaminen perustuu suoraan ja ainoastaan lajijäsenyyteen	Laaja määritelmä: moraalinen arvottaminen perustuu lajille ominaisiin piirteisiin
Graft (1997)	Vahva spesismi	Heikko spesismi
Cushing (2003)	Ensisijainen spesismi	Toissijainen spesismi
Timmerman (2018)	Aito spesismi	Laajamittainen spesismi

Albersmeier (2021) pitää ongelmallisena, että käsitettä spesismi käytetään sekä normatiivisena että puhtaasti kuvailevana terminä. Sekä Singerin että Ryderin määritelmät spesismistä ovat normatiivisia, koska ne ottavat kantaa spesismien oikeutukseen; molemmat niistä tuomitsevat spesismien epäoikeutetuksi. Albersmeier (2021) ehdottaa normatiivisen spesismien rinnalle uutta deskriptiivistä käsitettä lajisentrismi, jonka määritelmä kuuluisi seuraavasti: ”*Lajisentrismi on näkemys, jonka mukaan yksilön biologisella lajilla on vaikutusta yksilön moraaliseen arvoon*” (s. 11). Määritelmä ei ota kantaa, onko mainittu näkemys moraalisesti oikein vai väärin. Albersmeier ei lajisentrismien käsitteellä yritä syrjäyttää spesismiä, vaan tuoda selkeyttä keskusteluun. Spesismiä hän pitää hyvänä diagnostisena konseptina ja toivoo pikaisesti tutkimusta eri eläinlajien syrjinnän taustalla vaikuttavista mekanismeista ja ilmentymistä. Siihen myös tämä kirjallisuuskatsaus pyrkii.

Tarkastellaan spesismien määritelmää vielä psykologisesta näkökulmasta. Caviola ym. (2019) määrittävät spesismien mitattavaksi, vakaaksi kognitiiviseksi rakenteeksi, joka vaihtelee yksilöittäin. Heidän tutkimuksensa mukaan spesismi korreloi positiivisesti muiden ennakkoluuloisten asenteiden, kuten rasismien ja seksismien kanssa. Heidän tutkimuksensa mukaan yksilön spesistisyyden voidaan nähdä ennustavan sekä yksilön prososiaalista käytöstä eläimiä kohtaan, että yksilön ruokavalintoja. Caviola ym. (2019) ovat havainneet ihmisten arvottavan eri eläinlajeja moraalisesti eri tavalla, vaikka uskomus eläimen älykkyydestä ja kyvystä tuntea otettaisiin huomioon, mikä viittaa siihen, että spesismi on sosiaalinen rakennelma eikä perustu (ainoastaan) biologiaan.

Everett ym. (2019) esittävät, että spesismi perustuu samoihin psykologisiin prosesseihin ja motivaatiotekijöihin kuin muutkin ennakkoluulot. He esittävät, että spesismien ja muiden ennakkoluulojen välillä on normatiivinen yhteys, eli niiden moraalista oikeutusta voidaan pohtia samanlaisista lähtökohdista. Caviola ja Capraro (2020) erottelevat antroposentrisen spesismien ja niin sanotun lemmikkispesismien toisistaan. Ensimmäinen on ihmisten arvottamista eläinten yläpuolelle ja jälkimmäinen lemmikkikategoriaan kuuluvien eläinten kuten koirien arvottamista muiden eläinlajien, kuten sikojen tai nautojen yläpuolelle. Caviola ja Capraro (2020) havaitsivat, että antroposentrinen spesismi vähenee, kun arviointitilanne on tunnepohjainen ja lisääntyy kun arviointitilanne perustuu harkintaan. Lemmikkispesismi päinvastoin lisääntyy, kun arviointitilanne on tunnepohjainen ja vähenee kun arviointitilanne perustuu harkintaan. Tämän perusteella he ehdottavat, että antroposentrinen spesismi ja lemmikkispesismi perustuvat erillisille kognitiivisille prosesseille.

2.2. Onko spesismi väärin – lajisorto moraalisena kysymyksenä

Kuten Singerin, Ryderin ja Hortan määritelmistä käy ilmi, moni filosofi pitää spesismien lähtökohtaisesti epäoikeutettuna. Spesismien oikeuttavia ja puoltavia näkökantoja löytyy (kts. Graft 1997). Antroposentristä tai suhteellista spesismien voidaan perustella evolutiivisesta näkökulmasta. Oman lajin suosimisen yli muiden lajien voi nähdä edesauttavan oman lajin jatkuvuutta ja selviytymistä (Graft 1997). Filosofisesta näkökulmasta antroposentristä spesismien perustelee Williams ja Moore (2009) väittäen yksinkertaisesti, että ihmisen ollessa ainoa moraalista pohdintaa harjoittava laji, saavat ihmiset tästä syystä suosia omaa lajiaan yli muiden. Williamsin ja Mooren (2009) perustelu tai evolutiivinen hyötykään ei selitä ihmisen toteuttamaa muunlajisten välistä spesismien yhtä suoraviivaisesti.

Bernstein (2004) esittää, että oman lajin suosiminen perustuu lojaaliuteen, samalla tavalla kuin moraalisisessa valintatilanteessa suositaan ennemmin omaa ystävää tuntemattoman ihmisen sijaan. Tällaista ajattelua Bernstein kutsuu neo-spesistiseksi. Neo-spesismi perustelee oman lajin suosimista myös solidaarisuudella eli yhteenkuuluvuudella kanssaihmiä kohtaan. Ihmislajin lojaalius ja solidaarisuus omaa lajia kohtaan näkyy mm. kansainvälisenä huolena ja taisteluna erilaisia tauteja ja nälänhätää vastaan. Solidaarista huolta koetaan myös tuntemattomia ihmisiä kohtaan. Meneillään oleva koronapandemia on hyvä esimerkki ihmisen solidaarisuudesta omaa lajiaan kohtaan - ja valmiudesta tehdä radikaalejakin rajoitustoimia ihmishenkien säästämiseksi. Esimerkiksi ilmastotoimien eteen ei ole samassa mittakaavassa tai samalla nopeudella tehty päätöksiä koskaan (Malm 2020), vaikka ilmastonmuutos koskee ihmisen lisäksi ja ihmistä laajemmalla mittakaavalla kaikkea elämää maapallolla.

Spesismi johtaa kymmenien miljardien eläinten, lähinnä tuotantoeläinten (Allievi ym. 2015), mutta myös lemmikkieläinten (kts. Posage 1998) ja villieläinten (kts. Voigt 2018) enneaikaiseen kuolemaan vuodessa. Scruton (2004) perustelee oikeutusta eläinten enneaikaiselle kuolemalle eläinten potentiaalisilla tulevaisuuden saavutuksilla - tai oikeastaan niiden puutteella. Toisin kuin ihminen - jolle enneaikainen kuolema on tragedia - eläimelle kuoleman ajankohdalla ei ole Scrutonin mukaan samanlaista merkitystä, koska eläin ei kuitenkaan ”saavuttaisi” elämässään mitään. Voidaan kuitenkin kysyä, miten Scruton oikeastaan saavutuksen määrittelee ja onko järkeä verrata ihmiselämän saavutuksia muunlajisen eläimen saavutuksiin, jotka näyttävät varmasti kovin erilaisilta.

Eläineettisessä keskustelussa tulee usein esille tietynlaisen kohtelun oikeuttaminen eläimen ominaisuuksien perusteella. Ominaisuuksien perusteella tapahtuva moraalinen arvottaminen on Albersmeierin (2021) määrittämää ja Taulukko 1:ssä mainittua laajaa spesismiä. Yhtenä tyypillisistä moraalista arvoa määrittävistä ominaisuuksista pidetään kognitiivisia kykyjä ja älykkyyttä. Tyhempää tai yksinkertaisempaa yksilöä on tämän näkemyksen perusteella enemmän oikeutettua kohdella huonosti kuin älykästä ja kognitiivisesti kyvykästä yksilöä. Tällaisella mittarilla kehitysvammaiset tai vastasyntyneet ihmiset tippuisivat helposti moraalisen arvostuksen piiristä ja siihen olisi toisaalta lisättävä esimerkiksi kaikki ihmisapinat kuten gorillat ja simpanssit sekä tietyt papukaijat. Singerin (2009b) mukaan ihmisiä ja muita eläinlajeja voidaan luokitella seuraavan viiden ominaisuuden perusteella: älykkyydosamäärä, silmälläpidon tarve, puhekyky, kyky seurata ohjeita ja sosiaalisuus. Singer väittää tällä mittarilla useiden eläinten asettuvan korkeammalle kuin nuoret ihmislapset tai muut marginaalitapaukset. Ihmisapinat, kuten gorillat ja simpanssit osaavat käyttää

viittomakieltä, koirat (kuten border collie) pystyvät muistamaan ja tunnistamaan satoja sanoja ja harmaapapukaija pystyy vastaamaan muotoja ja värejä koskeviin kysymyksiin ihmisten puhutulla kielellä (Singer 2009b).

Toinen eläinten kohtelua usein perusteleva seikka on kyky kärsiä ja tuntea kipua. Spesismien vastustajien mielestä ketään, jolla on kyky tuntea kärsimystä, ei pitäisi satuttaa. Kipu on kipua, koki sitä eläin tai ihminen, argumentoi Singer (1975/2009a). Kärsimys voi olla fyysistä tai henkistä ja sitä voi luokitella sen keston tai kovuuden perusteella, mutta sen kokija ei ole Singerin mukaan moraalisisessa tarkastelussa relevantti tekijä. Sian ja koiran kivun pitäisi olla saman arvoista, mutta yhteiskunnassa normalisoituneet toimintatavat tukevat toisenlaista tulkintaa. Koiran kärsimys kauhistuttaa, sian on arkipäiväistä.

Kagan (2016) ehdottaa spesismille vaihtoehdoksi modaalista personismia, jossa entiteetin moraalinen arvo määrittyy lajin sijaan ”henkilöyden” tai potentiaalisen ”henkilöyden” perusteella. Tällä perusteella vauvaa tai kehitysvammaista ihmistä ei voitaisi sulkea Singerin ajattelua vastoin moraalisen arvostuksen ulkopuolelle, sillä heissä on potentiaalinen tai modaalinen ”henkilöys”. ”Henkilöys” ylittää Kaganin mukaan myös esimerkiksi elokuva- tai sarjakuvahahmoihin, joita kohtaan koemme myötätuntoa ja joiden kärsimystä pidämme epämiellyttävänä, huolimatta siitä, etteivät ne ole todellisia. Kaganin näkemystä voimme sovitella myös tuotantoeläimen ja lemmikkieläimen moraalisen arvostuksen eroihin - lemmikkieläin on ”henkilö”, jolla on nimi ja elämäntarina, tuotantoeläin on osa massaa ja raaka-ainetta.

2.3. Ihmisten ja eläinten väliset suhteet

Ihmisten ja eläinten välistä suhdetta voi maapallon laajuisella skaalalla kutsua tuhoisaksi. Maapallon kaikista nisäkkäistä 60 % on arvioitu olevan karjaa, 36 % ihmisiä ja vain 4 % luonnonvaraisia nisäkkäitä (Bar-On ym. 2018). Karjan ja ihmisten määrä on jatkuvassa kasvussa ja luonnonvaraisten eläinten määrä vähenee huolestuttavalla nopeudella. Ihmisen toiminta onkin parhaimmillaan aiheuttamassa kuudennen massasukupuuton (Ceballos ym. 2015). Tähän vaikuttaa ihmisten keskuudessa vallalla oleva antroposentrinen maailmankuva, jossa ajatellaan luonnon kokonaisuudessaan olevan ihmistä varten. Tällaista maailmankuvaa tukevat monet valtauskonnot. Bizumic ja Duckitt (2007) ovat muiden tutkijoiden muassa löytäneet yhteyden henkilön uskonnollisuuden, antroposentrisyyden ja eläimiä kohtaan koetun ennakkoluuloisuuden välillä.

Antroposentrisen ja hierarkkisen kuvan ihmisen erillisyydestä voi johtaa myös maanviljelyskulttuurin ja karjatalouden alkuun. Silloin uusi elämäntapa on korvannut metsästäjä-keräilijäkulttuurissa vallinneen ajatuksen eläimistä ihmisen kanssa tasavertaisina ja kunnioitettavina kanssaeläjinä (Fiddes 2004). Keskiajalle matkatessa ihmisten ja eläinten välit raaistuvat entisestään. Eliaksen ja Jephcottin (1994) mukaan eläinten tappaminen ja kiduttaminen olivat keskiajalla sosiaalisesti hyväksytyt huvitukset. Ihmisten huvitukset ja vapaa-ajanviettotavat olivat tuolloin muutenkin yleisesti väkivaltaisempia - ihmisten julkiset rangaistukset ja teloitukset olivat yleistä kansanhuvia ja erilaiset eläintappelut suosittuja. Esimerkki nykyään tuomittavasta viihdemuodosta on 1500-luvulla Pariisissa tapahtunut kissojen julkinen polttaminen. Kissat ripustettiin kokon yläpuolelle ja laskettiin tuleen, jolloin ne katsojien seurattessa paloivat elävältä (esim. Pinker 2007). Elias ja Jephcott (1994) korostavat, että tällaiseen tapahtumaan osallistuakseen ei tarvinnut olla mielenlaadultaan erityinen – kissanpolttaminen oli siinä ajassa ja paikassa sosiaalinen instituutio ja siihen osallistuminen osa normaalia käytöstä, kuten ravikilpailuihin osallistuminen nykypäivänä.

Kelch (2012) on tutkinut länsimaisen eläimiä koskevan lainsäädännön historiaa. Hän on vetänyt yhteen viisi tekijää, jotka eläimiä koskevien lakien säätämistä on motivoinut. Nämä ovat uskonto, talous, sosiaaliset tekijät, eläinten suojeleminen ja tieteseen perustuva eläinten hyvinvointi. Ensimmäiset kolme perustuvat ihmisten intresseille ja kaksi viimeistä perustuvat eläinten intresseille. Sosiaaliset tekijät tarkoittavat esimerkiksi sitä, että kukkotappelut kielletään, koska niiden on huomattu aiheuttavan huonoa käytöstä tappeluista seuraavilla ihmislapsilla. Tällöin eläinten oikeudet samalla paranevat, mutta motivaationa toimii ihmiseen liittyvät tekijät. Tieteseen perustuva eläinten hyvinvointi on lakeja motivoivista tekijöistä uusin ja perustuu lisääntyvään tieteelliseen tietoon eläinten ominaisuuksista ja tarpeista. Kelch (2012) vetoaa juuri eläimiä koskevan tieteellisen tiedon tärkeyteen eläimiä koskevien lakien säätämisen pohjalla.

Noske (1997) toteaa ihmisten ja eläinten tutkimuksen jakautuneen pitkään niin, että ihmistä tutkitaan sosiaalitieteiden piirissä ja eläimiä luonnontieteiden piirissä. Tämä kahtiajako on johtanut siihen, että ihmistä ja eläimiä on tutkittu erillisissä diskursseissa, eri terminologioin ja merkityssysteemein. Tämä on Nosken mukaan luonut ihmisen ja eläinten välille subjekti - objekti suhteen. Tällainen suhde on omiaan johtamaan eläinten näkemiseen hyödykkeinä, uusiutuvina luonnonvaroina, tuotantoyksikköinä ja lääketieteen tutkimusvälineinä yhteiskunnassamme (Noske 1997).

2.3.1. Eläinasenteet – utilitarismista ristiriitaiseen eläinrakkauteen

Käydään seuraavaksi läpi ihmisten eläinasenteita. Kellert (1980) on jaotellut ihmisten asenteet eläimiä kohtaan kymmeneen luokkaan ja tutkinut, miten amerikkalaisten suhtautuminen eläimiin asettuu näihin luokkiin. Nämä luokat ovat luontokeskeinen, ympäristöystävällinen, humanistinen, moraalinen, tieteellinen, esteettinen, utilitaarinen, dominoiva, negatiivinen ja neutraali. Nämä asenteet, niistä seuraava eläimiin liittyvä käyttäytyminen sekä siitä johdettavat arvot ja hyödyt on esitetty tarkemmin Taulukossa 2 (seuraava sivu). Kellertin tutkimuksessa neutraalissa ja humanistisessa asenneluokassa oli molemmissa 35 % vastaajista. Utilitaarisessa ja moraalisessa molemmissa 20 %. Utilitaarisen asenteen suhteellista vähyyttä selittää se, että Kellert oli alun perin määritellyt utilitaristiseksi käytökseksi karjankasvatuksen, metsästyksen ja turkiksien käyttämisen. Alla olevassa taulukossa laajensin määritelmän koskemaan myös tavanomaisempia utilitaristisia toimia. Uudella määrittelyllä osuus olisi noin 99 %, sillä vegaaneiden eli kaikkia eläinperäisiä tuotteita välttelevien ihmisten määräksi maailmassa on arvioitu noin 1 %.

Taulukko 2: Ihmisten asenteet eläimiä kohtaan (muokattu Kellert (1980, s. 44)).

Asenne	Käyttäytyminen	Arvot/hyödyt
Luontokeskeinen	Ulkoilmaharrastukset, kuten lintujen tarkkailu	Huvi, ajanvietteellinen
Ympäristöystävällinen	Luonnonsuojelu, aktivismi ja järjestöt	Ekologisuus
Humanistinen	Lemmikkien omistaminen, villieläinturismi, eläintarhoissa vierailu	Kumppanuus, tunteellinen
Moraalinen	Eläinaktivismi, järjestöt, hyväntahtoisuus eläimiä kohtaan	Eettinen, olemassaolon tukeminen
Tieteellinen	Tieteellinen tutkimus, keräily (kuten perhosten)	Tieteellinen
Esteettinen	Luonnon arvostaminen, taide, villieläinturismi	Esteettinen, ulkomuotoon liittyvä
Utilitaarinen	Liha-, maito- ja muiden eläintuotteiden kuluttaminen, nahka-, untuva-, villa- tai turkismateriaaliset vaatteet ja kodintavarat	Kulutuksellinen, hyödykeperusteinen
Dominoiva	Eläinurheilu, eläinten kouluttaminen, trofeemetsästys (metsästys muistoesineen kuten kallon saamiseksi)	Liikunnallinen, urheilullinen
Negatiivinen	Eläinten pahoinpitely tai selkeä pelkokäyttäytyminen	Olematon tai negatiivinen
Neutraali	Välinpitämättömyys ja välttely	Olematon tai negatiivinen

Hills (1993) on tutkinut eläinasenteiden taustalla vaikuttavia motivaatioita. Hän on jaotellut motivaatiot instrumentaaliseen, empaattiseen sekä arvoihin ja uskomuksiin pohjaavaan. Tuotanto- ja koe-eläimet ovat useimmiten instrumentaalisisessa ryhmässä, lemmikkieläimet empaattisessa ryhmässä ja pyhät lehmät sekä epäpuhtaana pidetyt siat arvojen ja uskomusten ryhmässä. Hills on tutkimuksessaan vertaillut maanviljelijöiden, eläinaktivistien ja maallikoiden eläinasenteiden taustalla olevia motivaatioita. Hänen tutkimuksensa mukaan maanviljelijöiden instrumentaalinen motivaatio oli korkealla ja empaattinen matalalla. Maanviljelijät kannattivat Hillsin tutkimuksessa keskimäärin näkemystä ihmisten eläimiä dominoivasta asemasta. Eläinaktivistien motivaatioissa instrumentaalisuus oli matalalla, empatia korkealla ja he kannattivat tasa-arvoista suhdetta ihmisten ja eläinten välille. Maallikoilla sekä instrumentaalinen että empaattinen motivaatio olivat maltillisella

tasolla. Osan maallikoista arvosuhtautumisessa näkyi selvää ambivalenssia – he kannattivat samaan aikaan sekä dominointia että tasa-arvoa eläinsuhteissa.

Knights ym. (2009) taas ovat tutkineet tieteentekijöiden, eläinaktivistien ja maallikoiden suhtautumista eläinten käyttöön. Tutkittuja käyttökohteita olivat lääketieteellinen tutkimus ja dissektio, henkilökohtainen ehostus (vaatteet ja kosmetiikka) sekä viihde. Tulosten mukaan tieteentekijät ovat eläinten käytön suhteen myönteisimpiä, aktivistit vastustavat kaikkia käytön muotoja ja maallikot asettuvat näiden ääripäiden väliin. Tutkijat ehdottavat polarisoituneiden näkemysten syyksi ryhmäjäsennyttä ja aiheen henkilökohtaista relevanssia, mikä on mahdollinen syy myös Hillsin (1993) saamille samansuuntaisille tuloksille. Knightin ym. (2009) mukaan arviot eläinten älykkyydestä eivät aina johtaneet suurempaan vastustukseen eläinten hyödyntämistä kohtaan. Tieteentekijät tukivat apinoiden käyttöä lääketieteellisessä tutkimuksessa huolimatta niiden arvioidusta korkeasta älykkyydestä. Yleisesti arviot eläinten älykkyydestä seurasivat fylogeneettista sukupuuta eli eläinten evolutiivista polveutumishistoriaa kuvastavaa kehityslinjaa. Kaikki Knightin ym. (2009) tutkimukseen osallistuneet ryhmät ajattelivat, että sopivan vaihtoehdon olemassa ollessa eläinten käyttö ei ole enää yhtä hyväksyttävää.

Tuomivaaran (2003, 2019) mukaan eläinrakkaus on ristiriitainen käsite. Ihminen, joka pitää itseään eläinrakkaana, saattaa olla ihminen, joka omistaa jalostuksen takia kärsivän koiralajin, pitää marsua, siiliä tai liskoa vangittuna terraarioon tai häkkiin, harrastaa ratsastusta tai käy eläintarhoissa ja delfinaarioissa. Kaiken edellä mainitun voi nähdä eläinten hyödykkeellistämisenä, niiden vapauden ja luonnollisten elinolosuhteiden riistämisenä ja käyttämisenä ihmiskeskeisiin tarpeisiin. Franklin (1999) nimittää tällaisia henkilöitä tunteellisen asenteen omaaviksi ”eläinrakkaiksi”. Nämä ihmiset uskovat, että myönteinen tietoisuus eläimistä on tärkeä osa lasten kasvatusta, mutta yleensä myös syövät lihaa, kannattavat eläinten jonkinasteista käyttöä eläinkokeissa, ovat huolissaan uhanalaisista lajeista ja suhtautuvat kaksijakoisesti metsästyksen. Tuomivaaran (2003) mukaan tällaisen eläinrakkauden osoitukseksi riittää, että on kiinnostunut eläimistä ja huolehtivainen joitain eläimiä – ei välttämättä lainkaan koko eläinkuntaa – kohtaan. Franklinin kuvailema eläinrakas on malliesimerkki spesististä; moraalinen arvostus on rajautunut tiettyihin eläinlajeihin, ja eläinten sosiaalisesti opitut roolit ohjaavat vahvasti ihmisen toimintaa. Franklin erottaa eläinrakkaista eläinten oikeuksia kannattavat ihmiset. Heillä ei yleensä ole lemmikkejä, koska he näkevät lemmikkien pitoon liittyvän vallankäytön ja vapauden rajoittamisen. He ovat huolestuneita eläinten asemasta modernissa yhteiskunnassa ja mahdollisesti tukevat jonkinlaista toimintaa eläinten vapauttamiseksi. He ovat

kasvissyöjiä ja välttävät kaikenlaista eläinten hyödyntämistä, myös vapaa-ajan huvituksissa (Franklin 1999).

2.3.2. Eläinluokittelut – kuinka järkeillä eläin pois moraalin piiristä

Arluke ja Sanders (1996) ovat kehittäneet sosiozoologisen asteikon, joka perustuu eläinlajien sosiaaliseen, kulttuuriseen ja moraaliseen arvottamiseen ja asemaan yhteiskunnassa. Se on erottelujärjestelmä, joka asettaa eri eläinluokkat ja ihmisistä vastaavaan luokkajärjestelmään. Arluken ja Sandersin (1996) asteikon mukaan ihminen kategorisoi eläimet hyviksi ja pahoiksi - kumppaneiksi, hyödykkeiksi, tuholaisiksi ja uhkiksi. Tämä luokittelu määrittää eläimen aseman yhteiskunnassa ja eläimen kohtelun. Lemmikit ovat subjekteja, niillä on nimet ja elämäntarinat. Hyödyke-eläimet ovat nimensä mukaan ihmisille hyödyllisiä, niistä tai niiden avulla saa ravintoa, vaatteita, kodintarvikkeita ja lääkkeitä. Ne eivät ole subjekteja vaan objekteja, eivät yksilöitä vaan massaa, tuotteita. Tuholaiset ja uhkat luokitellaan asteikolla pahoiksi ja niihin suhtaudutaan usein joko aggressiivisesti tai vältellen.

Sevillano ja Fiske (2016) jaottelevat eläimet neljään luokkaan perustuen ihmisen käsitykseen eläimen aikomuksista (hyvä/paha) ja eläimen älykkyydestä (korkea/matala). Luokittelun mukaan pedot kuuluvat pahoihin ja älykkäisiin, tuholaiset kuuluvat pahoihin ja matalaälyisiin, lemmikit kuuluvat hyviin ja älykkäisiin ja tuotanto- sekä saaliseläimet kuuluvat hyviin ja matalaälyisiin (Taulukko 3). Sevillanon ja Fiske (2016) mukaan ihmisten tapa luokitella eläimet näin ylläpitää stereotyyppisiä, vaikuttaa eläimestä syntyvään tunnereaktioon sekä ennustaa eriävää käytöstä eri eläinluokkiin kuuluvia eläimiä kohtaan.

Taulukko 3: Eläinlajien luokittelu koetun älykkyyden ja aikomusten mukaan (Sevillano ja Fiske 2016).

	Matala älykkyys		Korkea älykkyys	
	Esimerkkilajeja	Suhtautuminen lajiin	Esimerkkilajeja	Suhtautuminen lajiin
Hyvä	Lehmä, sika, jänis	Laiminlyönti, välinpitämättömyys	Kissa, koira, hevonen	Hoivaaminen, kiintymys
Paha	Rotta, käärme, lisko	Vastenmielisyys, inho	Susi, tiikeri, karhu	Pelko, ihailu

Merkittävä osa ihmisistä pitää lihan syömisestä, mutta ei eläinten vahingoittamisesta. Tässä on ilmeinen ristiriita, joka aiheuttaa kognitiiviseksi dissonanssiksi¹ kutsutun tilan ihmisen mielessä. Bastian, Loughnan ym. (2012) ovat tutkimuksissaan havainneet, että tätä dissonanssin tilaa helpotetaan ajattelemalla, ettei ruokakategoriaan kuuluvilla eläimillä ole mieltä. Kieltämisen havaittiin vahvistuvan, jos koehenkilö oli lyhyen ajan sisällä syömässä lihaa. Dissonanssin tila on henkisesti varsin kuluttava, joten on luonnollista pyrkiä siitä eroon. Mielen kieltäminen ruokaeläimeltä vähensikin dissonanssiin liittyvää negatiivista tunnetta. Marino ja Allen (2017) ovat koonneet yhteen perinteisesti ruokakategoriaan kuuluvasta naudasta tutkimustietoa, joka on mielen kieltämisen kanssa ristiriidassa. Heidän mukaansa naudasta lajina tiedetään tutkimusten perusteella seuraava: Nauta on kyvykäs erottamaan ja tunnistamaan esineitä, lajitovereitaan ja ihmisiä. Nauta omaa perustunteiden lisäksi korkeatasoista tunnekyvykkyyttä kuten kyvyn tunteiden sosiaaliseen tarttumiseen, jota pidetään perustana empatiakyvyille. Nauta reagoi oppimiseen emotionaalisesti, mikä viestii oman aktiivisen toimijuuden ymmärtämisestä. Nautayksilöillä on omat, toisistaan eroavat persoonallisuudet. Nauta on sosiaalisen eläin ja kykenee esimerkiksi sosiaaliseen oppimiseen.

Bratanova ym. (2011) ovat saaneet Bastianin, Loughnanin ym. (2012) kanssa samankaltaisia löydöksiä. Heidän tutkimuksessaan ihmiset vähensivät lihansyönnin ja eläinrakkauden aiheuttamaa dissonanssia ajattelemalla, että ruokaeläimet tuntevat vähemmän kipua ja ovat moraalisen harkinnan ulkopuolella. Tutkimuksesta teki kiinnostavan se, ettei siinä tutkittu yksilön omien tekojen ja arvojen ristiriidan aiheuttamaa dissonanssia, vaan sitä että pelkkä kategorisointi ruokaeläimeksi vieraassa maassa vaikuttaa eläinlajin kivun tuntemusten arviointiin. Jos koehenkilölle sanottiin, että Papua-Uusi-Guineassa syödään kengurua, koehenkilöt arvioivat kengurun kyvyn tuntea kipua alhaisemmaksi. Bratanovan ym. (2011) mukaan eläimiä kohtaan tuntemamme moraalinen huoli on peräisin eläimen kategorisoinnista ja ruokakategoriaan kuuluminen heikentää eläimen moraalista arvoa. Samankaltaisia ajatuksia on esiintynyt myös ihmislajia itseään koskien. Historian saatossa etniset valkoiset, myös lääkärit ja tiedemiehet ovat ajatelleet, että alistetut etniset vähemmistöryhmät

---

¹ Kognitiivinen dissonanssi on Leon Festingerin 1950-luvulla luoma teoria, jonka mukaan kaksi toisiinsa aihealueellisesti liittyvää kognitiota eli tiedollista elementtiä voi olla toistensa kanssa joko sopusoinnussa tai ristiriidassa. Kun kognitiot ovat ristiriidassa syntyy dissonanssin tila, joka on psyykkisesti epämiellyttävä olotila. Festingerin klassinen esimerkki kognitiivisesta dissonanssista liittyy tupakointiin. Kun tupakoiva henkilö kuulee, että tupakointi on haitallista, syntyy tilanne, jossa kaksi kognitiota ovat ristiriidassa. Se, että henkilö tupakoi ja se, että tupakointi on haitallista. Kyseinen henkilö voi pyrkiä kognitiivisen dissonanssin tilasta pois joko lopettamalla tupakoinnin tai järkeilemällä syitä, miksi tupakointi itseasiassa ei olisikaan haitallista - kuten ajatella sen lievittävän stressiä (Harmon-Jones & Mills 2019).

tuntevat valkoisia vähemmän kipua, millä on oikeutettu ryhmien alistavaa kohtelua (Hoffman ym. 2016). Hoffmanin ym. (2016) mukaan tämä uskomus ei ole vielääkään täysin kitkeytynyt ja esimerkiksi afroamerikkalaiset Yhdysvalloissa saavat heidän mukaansa yhä tänäkin päivänä systemaattisesti huonompaa lääketieteellistä hoitoa kipuihinsa kuin valkoiset.

Plous (1993) sanoo kivun tuntemusten, älykkyyden ja tietoisuuden kieltämisen eläimiltä olevan psykologinen tapa vähentää eläinten käyttöön liittyviä mentaalisia konflikteja. Ihmismäisten ominaisuuksien, mielen tai tietoisuuden kieltäminen eläimiltä on konkreettinen strategia, joka etäännyttää meidät eläimistä ja tekee helpommaksi niiden kärsimystä lisääviin toimiin osallistumisen. Sosiaalipsykologi Henry Tajfelin (1981) mukaan tämä on myös ihmisryhmissä tyypillinen ryhmien välisiin suhteisiin vaikuttava toimintamalli, joka näennäisesti luvallistaa ulkoryhmän vahingollisen kohtelun.

Eri kategorioissa oleviin eläimiin on helppoa suhtautua epätasa-arvoisesti, etenkin jos kategorian stereotyyppisten piirteiden nähdään perustelevan tietynlaista käytöstä eläintä kohtaan. Eläinten kohtelun ambivalenttius on helpommin hyväksyttävissä, jos se kohdistuu eri eläinlajeihin. Jos se kohdistuu samaan eläinlajiin, seuraa mentaalinen konflikti. Yhdysvalloissa on aikoinaan myyty lehti-ilmoituksessa kaneja tekstillä ”lemmikiksi tai pakastimeen”. Mainos aiheutti hämmennystä ja kiukkua, koska se oli liian suora muistutus eläinten luokittelujärjestelmän anomaliasta² (Fiddes 2004). Erillisinä ilmoituksina kumpikaan käyttötarkoitus tuskin olisi aiheuttanut huomiota. Etelä-Koreassa on kaneja vastaava tilanne koirien suhteen - ne ovat toisaalta osa perinteistä keittiötä ja toisaalta lemmikkejä (Podberscek 2009). Podberscekin mukaan kategorioiden päällekkäisyyttä yritetään hallita käyttämällä eri koirarotuja ruokana kuin lemmikkeinä.

Leite ym. (2019) mukaan tunnemme moraalista huolta eniten kumppanieläimistä kuten kissoista ja koirista. Villieläimien kohdalla niitä kohtaan koettua moraalista huolta koetaan villieläimen viehättävyyden perusteella; esimerkiksi delfiiniä kohtaan enemmän kuin krokotiilia. Ruokaeläimiä kohtaan koetaan vähän moraalista huolta (Leite ym. 2019). Caviola ym. (2019) ovat tutkineet koiria ja sikoja kohtaan koettua moraalista huolta antamalla koehenkilöille 100 dollaria, jonka koehenkilöt

---

² Anomalia tarkoittaa tapausta, joka ei sovi säännön määrittämään kaavaan (tieteentermipankki.fi, 29.4.2021). Anomalia on siis poikkeus tai säännöttömyys. Mainoksen kaniin kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että jos kani on luokiteltu lemmikkieläimeksi, sen pakastaminen ruoaksi rikkoo säännön määrittämää kaavaa ja toisinpäin, jos kani on luokiteltu ruoaksi, sen pitäminen lemmikkinä rikkoo säännön määrittämää kaavaa.

saivat jakaa hyväntekeväisyyteen joko koirille tai sioille. Keskimäärin 69 dollaria annettiin koirille ja 31 sioille.

Ihmisiä koskevat tutkimukset osoittavat, että ihmiset identifioituvat ryhmän kanssa, jos kokevat samankaltaisuutta ja yhtenäisyyttä ryhmän jäsenten kanssa (Tajfel & Turner 1986). Tämä pätee myös eläinten ja ihmisten yhteneväisyyksiin (Hills 1995) sekä ihmisten osoittamaan tukeen eläinten oikeuksien puolesta. Uhanalaisista lajeista ihmiset pelastavat mieluummin ihmistä muistuttavan eläimen, kuten gorillan, sarvikuonon tai liskon sijaan (Kellert 1980). Kun eläimet osoittavat ihmisen kaltaisia eleitä, heitä kohtaan tunnetaan suurempaa solidaarisuutta (Amiot & Bastian 2017). Eläinten käytön taustalla olevia psykologisia mekanismeja tutkineen Plousin (1993) mukaan edellä mainituissa ilmiöissä vaikuttaa taustalla niin kutsuttu samankaltaisuuden periaate (*similarity principle*), joka on havaittavissa myös ihmisten välisissä suhteissa. Ihmisten on havaittu auttavan mieluummin henkilöä, joka etniseltä taustaltaan tai poliittisilta näkemyksiltään muistuttaa ihmistä itseään sekä olevan rankaisevampia itsestään poikkeavia ihmisiä kohtaan (Plous 1993). Bastian, Costello ym. (2012) ovat havainneet, että eläinten vertaaminen ihmisiin lisää moraalista huolta eläimistä ja vähentää spesismiä, kun taas ihmisten vertaaminen eläimiin ei aiheuta samaa vaikutusta. Bastian, Costello ym. (2012) ehdottavat kyseessä olevan aiheen kehystämisen vaikutus - kun vertaus tehdään ihmiseen, löydetään samankaltaisuuksia eläimen ja ihmisen välillä. Eläinten näkeminen ihmismäisenä lisää Bastianin, Costellon ym. mukaan niiden moraalista arvostusta.

Phillips ja McCulloch (2005) ovat löytäneet yhteyden eläinlajien käytön vastustamisen ja eläinlajin arvioidun tietoisuuden tason välillä. Heidän tutkimuksessaan eri eläinlajien tietoisuuden tasot arvioitiin seuraavasti, alkaen korkeimmasta tietoisuuden tasosta; apina, koira, vastasyntynyt ihminen, kettu, sika, kana, rotta ja viimeiseksi kala. Phillipsin ja McCullochin (2005) tutkimuksessa selvisi myös, että naiset kunnioittavat eläimiä keskimäärin miehiä enemmän ja eurooppalaiset suhtautuvat vähemmän hyväksyvästi eläinten kaltoinkohteluun tuotantolaitoksissa kuin amerikkalaiset tai aasialaiset.

Kupsala ym. (2016) ovat saaneet Phillipsin ja McCullochin (2005) havaintojen kanssa linjassa olevia tuloksia eläimen oletettujen henkisten kykyjen vaikutuksesta eläimen moraaliseen huomointiin. Henkisen kyvyn arviointiin Kupsalan ym. (2016) tutkimuksessa käytettiin kykyä tuntea kipua, nautintoa, surua, kiintymystä, vihaa ja kykyä muistaa lajitoverit, ajatella sekä ymmärtää kuolema. Näitä ominaisuuksia arvoettiin kahdeksalta eläimeltä ja järjestys kyvykkäimpänä pidetystä vähiten

kyvykkäimpänä pidettyyn oli: koira, nauta, sika, susi, hirvi, kana, lohi ja katkarapu. Kiinnostavaa on, että vaikka susi ja koira ovat geneettisesti samankaltaisia, eroavat arviot niiden henkisestä kyvykkyydestä perustuen niiden asemaan sosiozoologisella asteikolla, jossa koira on kumppanieläin ja susi uhka. Kiinnostavaa on myös naudan ja sian korkea sijoitus ottaen huomioon, että kyseiset eläimet ovat perinteisesti ruoka- ja hyödyke-eläimiä. Ihmisten ominaisuuksista eläinten kognitiivisten kyvykkyyksien korkeampaan arviointiin vaikutti nuori ikä, lemmikin omistaminen, sosiaalisen tasa-arvon arvostaminen sekä huoli eläinten hyvinvoinnista ja hyödyntämisestä (Kupsala ym. 2016). Molemmissa edellä mainituissa tutkimuksissa arviot eläinten älykkyydestä seurasivat fylogeneettista sukupuuta eli eläinten evolutiivista polveutumishistoriaa kuvastavaa kehityslinjaa.

Miralles ym. (2019) selvittivät, että ihmisen kokema empatia ja myötätunto eliölajia kohtaan laskevat, mitä kauempana eliö evolutiivisesti eli fylogeneettisella sukupuulla on ihmisestä. Empatiaa mitattiin kysymällä koehenkilöiltä, kuinka hyvin henkilö uskoo pystyvänsä ymmärtämään eliölajia edustavan yksilön tunteita. Myötätuntoa mitattiin kysymällä säästäisikö henkilö mieluummin juuri tämän lajin hengen jonkin toisen lajin hengen sijaan. Korkealla molemmissa empatiassa sekä myötätunnossa olivat orangit, gorillat ja simpanssit, mutta myös karhu ja kettu. Kaikkia muita huomattavasti matalammalla myötätunnossa oli punkki. Matalalla myötätunnossa olivat myös meduusa ja simpukka. Tutkimuksessa oli mukana myös kasvikunnan edustajia, kuten tammi. Tammea kohtaan koettiin melko odotetusti matalaa empatiaa mutta ehkä yllättäen huomattavan korkeaa myötätuntoa. Tutkimuksen eläinlajeissa ei ollut lainkaan mukana tyypillisiä lemmikki- tai ruokakategorian eläimiä, mikä olisi tuonut tutkimukseen kiinnostavan lisän.

Dunlap (1989) on tutkinut teini-ikäisten moraalista arviota kolmesta eri eläinlajista: koirasta, simpanssista ja kalkkunasta. Tutkimuksessa koira ja simpanssi arvioitiin kalkkunaa moraalisesti korkeammalle. Dunlap perustelee tämän johtuvan siitä, että koira on lajina ihmistä emotionaalisesti lähellä ja simpanssi fylogeneettisesti lähellä. Kalkkuna ei ole näistä kumpaakaan, vaan edustaa perinteisesti ruokakategoriaa. Eläimet, jotka ovat joko evolutiivisesti, fyysisesti, käytökseltään tai kognitiivisesti lähempänä meitä herättävät todennäköisemmin positiivisempia tunteita meissä kuin meistä erilaiset eläimet (Burghardt & Herzog 1980). Hills (1995) esittää, että eläintä kohtaan koettu empatia nousee, mitä enemmän eläimen ja ihmisen välillä on havaittuja yhteneväisyyksiä. Eläimen ihmisenkaltaisuudella on myös suora vaikutus siihen, miten reagoimme ihmiseen, joka kohtelee kaltoin kyseistä eläintä. Kokeessa, jossa koehenkilöille esitettiin kertomus eläimen pahoinpitelystä koehenkilöt reagoivat vahvemmin ja vaativat sitä pidempää vankilatuomiota tai suurempia sakkoja

mitä enemmän pahoinpidelty eläin muistutti ihmistä (Waerstad ym. 2002). Toisaalta eläimen ihmisenkaltaisuus ei perustu ainoastaan biologiaan vaan on osittain sosiaalisesti muodostunut. Kiesler ym. (2006) saivat selville, että lemmikkikalaan syntyvä tunneside sai näkemään samankaltaisuuksia kalan ja ihmisen välillä.

3. Spesismi ennakkoluulona

Ihmisten välinen ennakkoluuloisuus, rasistinen ideologia - eli ajatus toisten rotujen paremmuudesta ja toisten huonommuudesta on 1800-luvulla ollut sekä Amerikan että Euroopan tiedeyhteisöissä vallalla ollut fakta (Haller 1995). Tiedeyhteisö on Hallerin (1995) mukaan ajatellut valkoisen rodun yleisesti olevan mustaa ylempänä, mikä on näennäisesti oikeuttanut muun muassa mustien pitämisen orjina. Rasismi ennakkoluulona ei ollut tällöin tutkimuksen kohteena lainkaan, sillä sitä ei pidetty ennakkoluulona, tai ongelmana ylipäätään. Vielä 1920-luvulla psykologit tutkivat rotujen välisiä psyykkisiä eroavaisuuksia ja vakaasti uskoivat niiden olemassaoloon. 1940-luvulla tutkimuksen painopiste alkoi muuttua: eroavaisuuksien todistelun sijaan alettiin puhua ennakkoluulosta ja etsiä rotuun kohdistuvien epärationaalisten ennakkoluulojen syitä (Samelson 1978). Tässä kappaleessa spesismiä tarkastellaan ennakkoluulona, joksi osa tiedeyhteisöstä (esim. Ryder 1971, Singer 1975/2009a, Horta 2010) on sen jo määritellyt.

Kagan (2016, s. 8) kuvailee ennakkoluuloisuutta seuraavasti:

”Olet ennakkoluuloinen jonkin asian suhteen, jos pitäydyt näkemyksessäsi sellaisten todisteiden perusteella, joita muuten et pitäisi riittävinä.”

Ennakkoluuloja ja näin myös spesismiä, voidaan tarkastella neljällä analyysitasolla (Duckitt 1992). Nämä ovat psyykkisten prosessien taso, yksilötaso, sosiaalisten ryhmien taso sekä yksilöiden välinen taso. Psyykkisten prosessien tasolla tarkastellaan, mitkä universaalit ihmiselle luontaiset psyykkiset prosessit toimivat pohjana ennakkoluuloisuudelle. Yksilön tasolla taas tarkastellaan, kuinka yksilölliset eroavaisuudet vaikuttavat yksilön alttiuteen ennakkoluuloisuudelle. Sosiaalisten ryhmien tasolla tarkastellaan, millaiset ryhmäjaot, ryhmien väliset suhteet ja kanssakäyminen kehittää ennakkoluuloisia sosiaalisia normeja. Yksilöiden välisellä tasolla tarkastellaan, miten ennakkoluuloiset asenteet välittyvät ja pysyvät yllä ryhmän sisällä. Tässä kappaleessa pyritään löytämään vastauksia näihin Taulukko 4:ssä esitettäviin kysymyksiin ennakkoluulojen taustatekijöistä ja mekanismeista. Ensimmäisessä alakappaleessa tarkastellaan ennakkoluuloja yksilötasolla ja seuraavassa ryhmätasolla.

Taulukko 4: Ennakkoluulojen taustatekijät ja mekanismit (muokattu Duckitt (1992, s. 69)).

Ennakkoluulon taustalla	Kysymys	Analyysin taso
Ennakkoluulojen yleiset psykologiset perusteet	Mitkä universaalit ihmiselle synnynnäisesti luontaiset psyykkiset prosessit aiheuttavat ennakkoluuloisuutta?	Psyykkiset prosessit
Yksilölliset eroavaisuudet ennakkoluuloisuudessa	Kuinka yksilöiden eroavaisuudet vaikuttavat alttiuteen ennakkoluuloisuudelle?	Yksilö
Ennakkoluulojen sosiaaliset ja ryhmädynaamiset perusteet	Millaiset ryhmäjaot, ryhmien väliset suhteet ja kanssakäyminen kehittävät ennakkoluuloisia sosiaalisia normeja?	Sosiaaliset ryhmät
Ennakkoluulojen sosiaalinen välittyminen	Miten ennakkoluuloiset asenteet välittyvät/tarttuvat ryhmän jäseneltä toiselle?	Yksilöiden välinen

3.1. Ennakkoluulot yksilötasolla

3.1.1. Ennakkoluuloisuutta tukevat psyykkiset prosessit

Ihminen on varustettu tietynlaisilla synnynnäisillä kognitiivisilla ominaisuuksilla. Näistä yksi on asioiden kategorisointi ajattelun helpottamiseksi ja todellisuuden hahmottamiseksi (Tajfel 1981; Brewer 2007). Sosiaalisen ympäristön järjestämisen ja merkitystenluonnin kognitiivisten prosessien osuus ennakkoluulojen muodostumisessa on ollut jo kauan tiedossa (esim. Allport 1954). Ihmisen luontainen taipumus sosiaaliseen kategorisointiin on sekä stereotyyppien että ennakkoluulojen taustalla (Tajfel 1981). Sosiaalinen kategorisointi itsessään ei ole ongelmallista. Sitä pidetään normaalina ja yleisesti ottaen joustavana prosessina, joka toimii sosiaalisen maailman monimutkaisen informaation järjestelyyn ja yksinkertaistamiseen ajattelun tueksi. Myöskään stereotyyppit eivät ole lähtökohtaisesti haitallisia, mutta ennakkoluulot sen sijaan ovat – ennakkoluulot ovat ristiriidassa sekä rationaalisuuden että oikeudenmukaisuuden periaatteen kanssa, koska ne perustuvat virheelliseen yleistämiseen ja oikeuttavat syrjinnän (Allport 1954).

Sosiaalinen kategorisointi johtaa sisä- ja ulkoryhmien syntymiseen. Tämä jako ja ihmisen taipuvaisuus sisäryhmän arviointivinoon (*ingroup bias*) voidaan nähdä rakennuspalasena ennakkoluulojen syntymiselle (Brewer 2007). Sisäryhmän arviointivino tarkoittaa sisäryhmän

suosimista suhteessa ulkoryhmään. Ihmisten harjoittama eläinten kategorisointi lokeroi eläinlajit eri yleistettyihin ryhmiin, jolla pyritään välttämään eläinten täysin erilaisesta kohtelusta syntyvä mielen sisäinen konflikti ja perustelemaan, miksi toisia eläimiä kohtaan tunnetaan enemmän moraalista huolta kuin toisia (Serpell 2009). Ymmärrystä ihmisen taipumuksesta sosiaalisen kategorisointiin voidaan käyttää myös ennakkoluulojen vähentämiseen. Brewer ja Miller (1984) argumentoivat sosiaalisen kategorisoinnin teorian pohjalta, että tehokkain tapa vähentää ryhmien välisiä ennakkoluuloja on vähentää kategoriaan perustuvaa kanssakäymistä ja lisätä kanssakäymisen yksilöllisyyttä ja henkilökohtaisuutta. Silloin eroavaisuudet ja stereotyyppit eivät korostu, vaan Brewerin ja Millerin mukaan on mahdollisuus uudenlaisten, ryhmärajojen ylittävien identiteettien muodostumiselle. Brewer ja Miller (1984) käsittelevät eri etnisten ryhmien välisiä suhteita, mutta toisen näkeminen yksilönä massan tai kategoriansa edustajan sijaan on avainasia myös eläinten opittujen kategorioiden ja niihin perustuvien ennakkoluulojen murtamisessa.

Ennakkoluuloihin ja tuomitsemiseen riittämättömin perustein liittyvät myös heuristiikat eli niin sanottujen peukalosääntöjen tai psyykkisten oikoteiden kautta ajattelu (kts. Chaiken ym. 1989). Heuristinen ajattelu on vastakohta systemaattiselle ajattelulle, jossa otetaan huomioon kaikki saatavilla oleva tieto ja tehdään päätös tai päätelmä tämän tiedon ja huolellisen harkinnan perusteella. Bruers (2013) käsittelee spesismiä moraalisenä heuristiikkana. Se tarkoittaa, että eläimen älykkyys tai moraalinen arvo määritetään jonkin yksinkertaisen havainnon, kuten ”muistuttaa ihmistä” perusteella eikä todellisen, eläimen ominaisuuksia koskevan ymmärryksen perusteella. Heuristiikat auttavat ihmistä säästämään kognitiivista kapasiteettia ja aikaa sekä helpottavat päätöksentekoprosessia, mutta voivat johtaa myös haitallisiin tai virheellisiin päätelmiin. ”Muistuttaa ihmistä”-peukalosääntö älykkyuden mittarina päättyy virheelliseen tulkintaan esimerkiksi mustekalan kohdalla, joka on fylogeneettisella sukupuulla todella kaukana ihmisestä, mutta tutkimusten mukaan kognitiivisesti hyvinkin kehittynyt (kts. Mather 2019).

3.1.2. Ennakkoluuloisuutta tukevat yksilön piirteet

Yksilöiden välillä on eroja siinä, kuinka ennakkoluuloille altistavia sosiaalisia kategorioita muodostetaan, ylläpidetään ja yleistetään. Duckittin (1992) mukaan kognitiivisista ominaisuuksista ennakkoluuloille voi altistaa vaikeus hyväksyä monitulkintaisuutta, ajattelun jäykkyys sekä dogmatismi (Taulukko 5). Duckittin (1992) mukaan vaikeuden hyväksyä monitulkintaisuutta voi ajatella johtavan tarpeeseen kategorisoida ja jättää huomioimatta yksilöiden eroavaisuudet ja

muodostaa yksinkertaistavia stereotyyppisiä epäjohdonmukaisesta informaatiosta. Ajattelun jäykkyyden voi ajatella johtavan muutoksen vastustamiseen ja vaikeuteen muuttaa mielipiteitään uuden tiedon tullessa ilmi (kts. Ashmore 1970). Dogmatismien taas on määritetty olevan suljettu kognitiivinen uskomusten järjestelmä, joka tarjoaa keskeisten uskomusten avulla viitekehyksen muihin suhtautumiselle (Rokeach 1954). Dogmatismi on tiedollinen asenne, jossa totuus on ikään kuin päätetty. Uusi tieto arvioidaan vanhaan tietoon perustuvien standardien ja uusia ideoita kohtaan saatetaan kokea vastarintaa.

Taulukko 5: Yksilön ennakkoluuloille altistavia piirteitä, niiden seurauksia ja hypoteettisia esimerkkejä vaikutuksesta eläinsuhteisiin.

Piirre	Seuraus	Hypoteettiset vaikutukset eläinsuhteisiin
Vaikeus hyväksyä monitulkintaisuutta	<ul style="list-style-type: none"> • Lisääntynyt tarve sosiaaliseen kategorisointiin • Yksilöiden yleistäminen massaksi • Yksinkertaistavien stereotyyppien luonti epäjohdonmukaisesta informaatiosta 	<ul style="list-style-type: none"> • Jäykät kategoriat eläimille, kuten ruoka- ja lemmikkieläimet • Ajatus siitä, kuinka kaikki tuotantoeläimet ovat samanlaisia • Ajatus, että koirat ovat älykkäitä ja siat vähä-älyisiä
Ajattelun jäykkyys	<ul style="list-style-type: none"> • Muutoksen vastustaminen • Vaikeus muuttaa mielipidettä uuden tiedon tullessa ilmi 	<ul style="list-style-type: none"> • Ajatus siitä, että lihaa ja maitoa kuuluu syödä koska niin on tehty ennenkin • Vaikeus uskoa, että kalat tuntevat kipua näin kuullessaan
Dogmatismi	<ul style="list-style-type: none"> • Mielipiteiden pitäminen faktana • Näkemys siitä, ettei totuutena pidettyjä asioita tarvitse kyseenalaistaa • Uusien ideoiden vastustaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Koska minä ajattelen eläinten viihtyvän eläintarhassa, sen on oltava totta • Ruoantuotannon tila on hyvä sellaisenaan • Koulujen kasvisruokapäivän vastustaminen

Yksilön ennakkoluuloisuutta tukeviin ominaisuuksiin on aiemmin laskettu myös sittemmin kritiikkiä saanut autoritäärinen persoonallisuus. Adornon (1950) mukaan autoritäärinen persoonallisuus koostuu mm. seuraavista piirteistä; sovinnaisuus, auktoriteettien kunnioittamisen hyveellisenä pitäminen, uskomus rankaisun tai hylkimisen tarpeellisuudesta perinteisten arvojen rikkojille, usko ihmisen luontaiseen konfliktinhakuisuuteen ja sotaisaan luonteeseen. Allportin (1954) mukaan myös huonon itsetunnon ja ennakkoluuloisuuden välillä on yhteys. Samoin psykologiseksi sopeutumattomuudeksi kutsutun tilan, johon liittyy ahdistus, epävarmuus ja neuroottisuus on löydetty vaikuttuvan (erityisesti rasististen) ennakkoluulojen esiintymiseen (Bagley & Verma 1979).

Ennakkoluuloisuuden tutkimuksessa puhutaan yleistyneestä ennakkoluulosta (*generalized prejudice*), eli samanaikaisesta ennakkoluuloisesta asenteesta useita eri ryhmiä kohtaan. Tätä on tutkinut mm. Akrami ym. (2011) havaiten, että ihmiset, jotka suhtautuvat ennakkoluuloisesti naisiin, ovat todennäköisesti ennakkoluuloisia myös homoseksuaaleja, maahanmuuttajia ja kehitysvammaisia kohtaan. Caviola ym. (2019) ovat löytäneet yhteyden myös spesismien ja muiden ennakkoluuloisten asenteiden, kuten rasismin ja seksismien kanssa. Bergh ym. (2016) esittävät, että yleistynyt ennakkoluulo johtuu matalan statuksen ja marginalisoituneiden ryhmien yleisestä aliarvostamisesta, eikä sisäryhmien ja ulkoryhmien välisestä vastakkainasettelusta sinänsä.

Ihmisryhmien ja eläinryhmien ennakkoluulojen yhteyden ovat Caviolan ym. (2019) lisäksi löytäneet myös Dhont ym. (2014). Yhdistävänä taustatekijänä uskotaan olevan sosiaalisen dominanssin orientaatio (SDO, *social dominance orientation*). SDO tarkoittaa yleistä mieltymystä sosiaalisten hierarkioiden ja epätasa-arvoisuuden vahvistamiseen ja säilyttämiseen. Dhont ym. (2014, s. 14) tutkivat SDO:ta väittämällä kuten ”Jotkin ihmisryhmät ovat toisia arvokkaampia”, ”Yhden ihmisryhmän ei tulisi olla dominoivassa asemassa yhteiskunnassa”. Spesismiä tutkittiin väittämällä kuten ”Edullisen lihan, kananmunien ja maitotuotteiden tuottaminen oikeuttaa eläinten pitämisen ahtaissa oloissa”, ”Tulen surulliseksi, kun näen villieläimiä häkeissä eläintarhoissa”. Ihmiset, joilla oli negatiivisia tunteita vähemmistöryhmiä kohtaan, suhtautuivat tutkimuksessa yleisesti positiivisemmin metsästämiseen, tehotuotantoon ja eläintestaamiseen. Dhont ym. (2016) ovat muodostaneet SDO:n taustavaikutuksesta sekä ihmisten että ihmisten ja eläinten välisiin suhteisiin SD-HARM (*social dominance human-animal relations model*) nimisen mallin.

Salmen ja Dhont (2020) ovat löytäneet yhteyden sekä vihamielisen että hyväntahtoisen seksismien ja eläinten ja luonnon pitämisenä ihmistä vähäarvoisempaan. Hyväntahtoiseen seksismiin liittyi naisten

pitäminen ”luonnollisempana” kuin miesten. Vihamieliseen seksismiin liittyi ajatus naisten hienovaraisesta epäinhimillistämisestä, eli naisten pitämisestä miehiä vähemmän ihmisinä. SD-HARM -malli on aiemmin perustunut etnisen syrjinnän tutkimiselle, mutta Salmenin ja Dhontin (2020) löydös perustelisi myös sukupuoleen liittyvän syrjinnän lisäämisen kyseiseen malliin. Vaikka ihmisten välisten (kuten seksismi ja rasismi) ja ihmisten ja eläinten välisten (spesismi) epätasa-arvoisten asenteiden väliltä on löydetty yhteys useissa tutkimuksissa, maallikoiden on vaikea nähdä tätä yhteyttä. Costello ja Hodson (2014) tutkivat, tunnistavatko opiskelijat yhteyden ihmisryhmiä kohtaan tunnetun ennakkoluuloisuuden ja ihmisten ja eläinten väliin piirretyt rajan jyrkkyyden välillä. Huomattiin, että yhteyttä ei tunnistettu vaan sen olemassaolon mahdollisuus suoranaisesti hylättiin.

Allport (1954) on esittänyt aikanaan kontaktihypoteesin, eli oletuksen siitä, että ryhmien välinen kontakti vähentää ryhmien välistä ennakkoluuloisuutta. Helkama ym. (2020) kutsuvat kontaktihypoteesia yhdeksi vaikutusvaltaisimmista teorioista ryhmien välisen tutkimuksen saralla. Kontaktihypoteesi on saanut Allportin jälkeen tukea ja esimerkiksi Pettigrew ym. (2011) toteavat ryhmien välisten positiivisten kohtaamisten lisäävän ryhmien välistä luottamusta, empatiaa ja anteeksiantoa sekä vähentävän ahdistuneisuutta. Tuloksia on saatu sekä etnisten, mutta myös muiden ryhmien kuten kehitysvammaisten tai psyykkisesti sairaiden kanssa. Vaikutuksen on havaittu tapahtuvan myös välillisesti - eli esimerkiksi median, tai ystävän, jolla on ulkoryhmään kuuluva ystävä, kautta. Dhont ym. (2014) esittävät, että positiivinen ryhmien välinen kontakti lisää ymmärrystä kyseistä ryhmää kohtaan, mutta saa myös laajemmin kyseenalaistamaan ennakkoluuloisia asenteita. Heidän kantaväestöä ja maahanmuuttajia koskevassa tutkimuksessaan havaittiin SDO:n vähenevän ryhmäkontaktien myötä. Koska SDO vaikuttaa ennakkoluulojen taustalla, sen väheneminen vaikuttaa ennakkoluuloisuuteen kokonaisuudessaan. Dhont ym. (2016) ovat havainneet, että positiivinen kontakti joko ihmisistä tai eläimistä koostuvan ulkoryhmän kanssa vähentää sosiaalisen dominanssin orientaation ilmenemistä niin, että ennakkoluuloisuus vähenee molempia ryhmiä kohtaan, ei vain kontaktissa ollut ryhmää kohtaan. Löydös on linjassa Dhont ym. (2014) muodostaman päätelmän kanssa ja osaltaan kertoo, että yksilön ennakkoluuloisuutta tukevat ominaisuudet, kuten SDO, eivät ole kiveen hakattuja vaan voivat vähentyä.

Wilson (1973) on aikanaan tutkinut konservatiivisuuden psykologiaa ja tulkitsee, että liberaaluis - konservatiivisuus akselia määrittää yksilön perustavanlaatuinen suhtautuminen muutokseen sekä epävarmuuden pelko. Konservatiivisuus on yhteydessä korkeampaan ennakkoluuloisuuteen ja

negatiivisempaan suhtautumiseen vähemmistöihin ja ulkoryhmiin. Hoffarth ym. (2019) ovat tutkineet, miten konservatiivinen ideologia on yhteydessä eläinten hyödyntämisen oikeuttamiseen. He saivat selville, että poliittinen konservatiivisuus oli yhteydessä spesismiin, suurempaan lihankulutukseen ja matalampaan eläinten oikeuksien kannattamiseen. He ehdottavat, että eläimille haitallisten ja epätasa-arvoisten toimien ylläpitämisen taustalla on järjestelmän oikeuttamisen teoria (*system justification theory*). Tämä tarkoittaa, että erityisesti konservatiivisesti suuntautuneilla ihmisillä on ideologinen motivaatio puolustaa status quota eli vallitsevaa tilannetta ja näin tukea uskomuksia, jotka oikeuttavat sen hetkisen taloudellisen ja sosiaalisen systeemin ylläpitämisen. Heidän löytämänsä negatiivinen yhteys järjestelmän oikeuttamisen ja eläinten oikeuksien kannattamisen välillä oli nähtävissä myös, kun sosiaalisen dominanssin orientaatio, joka on yleisimmin käytetty ideologinen muuttuja eläinten oikeuksia koskevassa tutkimuksessa, laskettiin pois (Hoffarth ym. 2019).

Rasistista ennakkoluuloisuutta tutkineet Bagley ja Verma (1979) ovat todenneet, että sosiaalisen ympäristön vaikutusten ollessa vahvoja, yksilön psykologiset piirteet jäävät vähemmälle painoarvolle. Myös Helkama ym. (2020) sanovat, että vaikka tietyt henkilökohtaiset piirteet voivat edesauttaa ennakkoluuloisuuden kehittymistä, ennakkoluuloisuus riippuu ennen kaikkea sen sallivista kulttuurisista normeista. Kaiken kaikkiaan sosiaalinen vaikutus keskimäärin määrittää ennakkoluuloisuuden tason tietyssä sosiaalisessa systeemissä ja henkilöiden alttius vaikutteille muodostaa variaatioita ennakkoluuloisuudessa ryhmän sisällä (Duckitt 1992). Yksilöiden ennakkoluulojen tulkitseminen sosiaalisessa ympäristössä vaatii sekä sosiaalisen vaikutuksen että yksilöllisten piirteiden huomioon ottamisen. Seuraavassa luvussa syvennyttään ennakkoluuloihin ryhmäilmionä.

3.2. Ennakkoluulot ryhmäilmionä

Duckitt (1992) perustelee ennakkoluulojen olevan sosiaalinen ja ryhmäilmio kolmesta syystä. Ensimmäiseksi ryhmissä vallitsevat ennakkoluuloisuuden mallit perustuvat yhteisymmärrykseen ja normatiivisuuteen. Toiseksi erilaisilla ryhmillä on hyvin erilaisia ennakkoluuloja. Kolmanneksi ennakkoluulojen mallit muuttuvat ajan myötä, kun ryhmien olosuhteet muuttuvat. Amiot ja Bastian (2015) toteavat ryhmäpsykologian olevan perustavanlaatuinen osa ihmisten ja eläinten välisten suhteiden tutkimisessa. Tässä kappaleessa käydään läpi, mitkä ryhmäilmiot synnyttävät ennakkoluuloja ja millä tavoin olemassa olevat ennakkoluulot välittyvät ryhmältä yksilölle.

3.2.1. Ryhmäjaot ennakkoluulojen kehittymisen taustalla

Ihmiselle luontainen sosiaalisen kategorisoinnin prosessi muodostaa sisäryhmä-ulkoryhmä jaotteluja. Sisäryhmän jäsenyys voi luoda tietynlaisia jaettuja havaintoja ulkoryhmistä, joista yksilö sitten muodostaa ennakkoluuloisia asenteita. Duckitt (1992) erittelee kaksi erilaista ennakkoluuloihin johtavaa havainnoinnin prosessia. Ensimmäinen on havainto sisäryhmän ja ulkoryhmän intresseistä ja niiden mahdollisesta risteämisestä. Havainnon risteävistä intresseistä uskotaan luovan ennakkoluuloja. Toinen on havainto eroista ryhmien välillä, joita selitetään liittämällä ulkoryhmään tai -ryhmiin sellaisia piirteitä ja ominaisuuksia, jotka vähättelevät tai huonontavat ulkoryhmän jäseniä.

Kategorisoinnista johtuvan sisäryhmän arviointivinouman syntyä on tutkittu jakamalla ihmiset täysin sattumanvaraisiin ryhmiin, jotka eivät sisällä mitään yhteisiä aktiviteetteja tai kanssakäymistä ryhmän kanssa. Tällaisissakin tilanteissa havaitaan tapahtuvan sisäryhmän suosimista ja ulkoryhmän syrjintää (Tajfel & Turner 1979). Kyseistä ilmiötä, jossa ryhmän kanssa tunnetaan yhtenäisyyttä täysin minimaalisten yhteyksien kuten satunnaisen ryhmäjaon perusteella kutsutaan minimaalisen ryhmän paradigmaksi (*minimal group paradigm*) ja se on omiaan kertomaan ryhmäjakojen merkittävydestä. Näissä tutkimuksissa on huomattu, että mitä selkeämmät ryhmäraajat, huolimatta ryhmien triviaaliudesta, sitä vahvempi on ryhmien välinen arviointivinouma. On todettu, että sosiaalinen kategorisointi itsessään luo arviointivinoumaa, kilpailuasetelmaa ja ennakkoluuloja myös ilman ryhmien välistä todellista eturistiriitaa tai kilpailua (Tajfel & Turner 1979; Tajfel 1981). Rhodes (2020) kuitenkin esittää, että tämänkaltaisia tutkimuksia ei tulisi suoraan tulkita ihmisten luontaiseksi ennakkoluuloisuudeksi ulkoryhmää kohtaan, vaan minimaalisen ryhmän tilanteessa syntyvässä arviointivinoumassa on useammin kyse kiintymyksestä sisäryhmää kohtaan kuin vihamielisyydestä ulkoryhmää kohtaan.

Muzafer Sherif (1967) on muodostanut ryhmien välisistä kilpailuasetelmista realistisen konfliktin teorian (*realistic conflict theory*), jossa pelkän erillisten ryhmien olemassaolon sijaan ryhmien välillä on todellinen eturistiriita. Teorian mukaan ryhmien väliset asenteet syntyvät ryhmien välisestä kilpailusta, ristiriidassa olevista päämääristä tai jaetuista niukoista resursseista. Realistisen konfliktin teorian perusteella kilpailuasetelman synnyttämät ennakkoluulot ovat hyödyllisiä sisäryhmälle, koska ne perustelevat ja tukevat kielteistä ulkoryhmään tai -ryhmiin suhtautumista ja ulkoryhmien etujen vastaisen toiminnan jatkamista. Amiot ja Bastian (2015) perustelevat myös spesismien ja ristiriitaisten

eläinsuhteiden muodostuvan yhteisistä niukoista resursseista kilpaillessa ja ihmisen halusta ylläpitää ylempi asemansa muuta eläinkuntaa kohtaan. Eläinten hyvinvointi onkin osaltaan ristiriidassa ihmisten tarpeiden kanssa. Eläimet tarjoavat ihmiselle esimerkiksi ruokaa, viihdettä ja seuraa eläinten hyvinvoinnin ja vapauden samalla kärsiessä.

Ihmisillä voidaan nähdä olevan kilpailuasetelma hyödyke-eläinten lisäksi myös villieläinten kanssa, elintilasta kamppailun muodossa. Ihmiset valloittavat kasvavassa määrin eläinten luonnonmukaisia elintiloja ja esimerkiksi susiin liittyvät kiistat Suomessa ovat näyte siitä, kuinka ihmisen on vaikea jakaa elintilaansa tiettyjen lajien kanssa (kts. Pohja-Mykrä 2014). Kilpailuasetelma luo ennakkoluuloja, kuten käsityksiä suden verenhimoisuudesta tai tuotantoeläinten tyhmyydestä. Ihmisen on siis omien tarpeidensa näkökulmasta hyödyllistä pitää sutta vaarallisena, jotta voi perustella sen metsästämistä tai pitää esimerkiksi lammasta passiivisena ja vähä-älyisenä, jotta voi perustella lampaan käyttöä villan, maidon ja lihantuotannossa (kts. Marino & Merskin 2019). Tyypillisesti vastakkain ovat myös ihmisen taloudelliset intressit ja jonkin villieläimen elintila. Sademetsää kaadetaan viljelysmaiden tieltä tuhoten samalla monien uhanalaisten lajien kuten orankien, elinympäristö (Voigt ym. 2018).

Van den Berghe (1967) on aikanaan tutkinut paternalistista ja kilpailuasetelmaan perustuvaa rasismia. Tutkimuksissa on selvinnyt, että vaikka alistettua ryhmää pidetään alempiarvoisena, ei heitä kohtaan olla välttämättä vihamielisiä tai heitä vieroksuta. Paternalistinen rasismi kuvaa tilannetta, jossa rotuun perustuva arvottaminen on niin juurtunut systeemiin, että se tuntuu luonnolliselta ja oikealta ja se hyväksytään kyseenalaistamatta. Paternalistisessa rasismissa on laajoja yhtymäkohtia spesismien kanssa. Molemmat ovat instituutioiden tukemia ja sosiaaliseen systeemiin siinä määrin juurtuneita, että niitä pidetään luonnollisina ja oikeina.

Vähättelevien piirteiden liittämistä ulkoryhmään edustaa uhrien syyllistämisen teoria (*victim blaming*). Kyseessä on erityisesti rikoksien yhteydessä esiin tuleva ilmiö, jossa uhria syyllistetään rikoksen tapahtumisesta. Lerner (1980) toteaa, että ihmisillä on perustavanlaatuisen tarve ajatella, että maailma, jossa he elävät on järjestelmällinen ja oikeudenmukainen paikka. Tämä johtaa haitalliseen ajatusmalliin, jossa ajatellaan yksilöiden saavan mitä he ansaitsevat ja ansaitsevansa mitä he saavat. Yhteiskunnallisella tasolla uhrien syyllistämistä tapahtuu esimerkiksi tuloeroja ja hyvinvoinnin epätasaista jakautumista perustellessa. On helpompi hyväksyä, että yhteiskunnassa on samaan aikaan rikkauksia ja hyvinvointia ja köyhyyttä ja riistoa, kun ajattelee että huonosti pärjäävät

ovat ansainneet asemansa laiskuudellaan tai riittämättömyydellään (Ryan 1971). Oletus oikeudenmukaisesta maailmasta tekee Lernerin (1980) mukaan ympäristöstä hallittavamman ja ennustettavamman kokonaisuuden, mikä on olennaista kaikessa ihmisen pitkäikäisyyden tavoitteellisessa toiminnassa. Ihmisellä on siis motivaatio perustella epäoikeutetulta vaikuttavaa toimintaa oikeutetuksi. Eläinten kohdalla kärsimystä aiheuttavaa toimintaa, kuten eläintestausta, saatetaan perustella oikeutetuksi eläimen matalana pidetyllä henkisellä kyvykkyydellä tai eläimen epäviehättävällä ulkonäöllä (Knight & Barnett 2008). Eläimen kohtelu johtuu tällaisella ajattelutavalla eläimen, eli kohtelun uhrin, ei tekijän, piirteistä ja voidaan nähdä uhrin syyllistämisenä.

Eagly ja Steffin (1984, s. 735) kuvailevat, kuinka sukupuolirooleihin perustuvat stereotyypit syntyvät:

”Jos tietyn ryhmän nähdään toistuvasti osallistuvan tiettyyn toimintaan, on todennäköistä, että aletaan uskoa tällä ryhmällä olevan kyseiseen toimintaan sopivat kyvyt ja persoonallisuus. Jos naisen nähdään jatkuvasti hoitavan lapsia, on todennäköistä alkaa ajatella, että tähän toimintaan sopivat luonteenpiirteet kuten hoivaavuus ja lämpö, ovat naisille tyypillisiä luonteenpiirteitä.”

Ilmiön taustalla on perusarviointivirhe (*fundamental attribution error*), jonka ilmenemisen on ensimmäistä kertaa havainneet Jones ja Harris (1967). Perusarviointivirheen teorian mukaan ihmiselle on tyypillistä ajatella oman käytöksensä johtuvan enimmäkseen ympäristön tekijöistä, kun taas muiden ihmisten käytöksen johtuvan pääosin kyseisen ihmisen henkilökohtaisista piirteistä ja ominaisuuksista, jättäen huomiotta tilannekohtaiset tekijät (kts. Harman 1999). Ihmiset siis ajattelevat toiminnan suoraan kertovan siitä, millaisia tekijät ovat. Perusarviointivirhettä muistuttava ilmiö on ylitulkitseva antropomorfismi eli ihmismäisten piirteiden liittäminen eläimille heikoin tai olemattomin perustein ja ajattelu, että ihmismäisten eleiden, kuten hymyn, perusteella voidaan tulkita eläimen mielentiloja (Guthrie 1997).

Maust-Mohl ym. (2012) ovat löytäneet Eagly ja Steffinia tukevia havaintoja eläinryhmille oletetuista ominaisuuksista. Heidän tutkimuksissaan selvisi, että lemmikki- ja kumppanieläimiä sekä villieläimiä pidettiin kyvykkäämpinä ajattelemaan kuin ruoka- tai muita kotieläimiä. Tämän voi ruokaeläinten mielen kieltämisen niiden käytön jatkamisen moraalisen perustelemisen lisäksi ajatella johtuvan siitä, mitä eläimen useimmiten havaitaan olevan tekemässä – jos ruokaeläin nähdään aina ahtaassa aitauksessa, on siihen helppoa alkaa liittää tietynlaisia piirteitä, kuten passiivisuus tai Maust-Mohlin ym. havaitsema heikompi ajattelu.

3.2.2. Ennakkoluulojen välittyminen ryhmässä

On melko yleisesti hyväksytty, että yhteisön tai kulttuurin sosiaaliset asenteet opitaan osana sosialisatioprosessia, joka painottuu lapsuuteen, mutta jatkuu läpi elämän (Katz 2013; Helkama ym. 2020). Sosialisatio on aktiivinen prosessi, jossa lapsi rakentaa ymmärrystään maailmasta ja omaksuu, mikä on normaalia ja mikä ei. Ennakkoluuloisuutta eli myös spesismiä voidaan suoraan ja tarkoituksenmukaisesti opettaa, tai se voi välittyä lapselle epäsuorasti ilman tietoista aikomusta. Helkama ym. (2020) esittävät ennakkoluulojen oppimisen tapahtuvan sosialisatioprosessissa kolmella tavalla: mallioppimisen, välineoppimisen ja vahvistamisen kautta. Mallioppiminen tarkoittaa havaintoa tietynlaisten asenteiden ilmaisemisesta, välineoppiminen havaintoa tietynlaisten asenteiden ja käyttäytymisen hyväksymisestä ja vahvistaminen taas sitä, että tietynlaisesta käyttäytymisestä seuraa kehuja ja tietynlaisesta torumista. Epäsuora spesismien välittyminen tapahtuu esimerkiksi tilanteessa, jossa perheessä on lemmikkinä koira ja lapselle tarjoillaan ruoaksi nautanlihaa. Vanhemman ei tarvitse suorasanaisesti opettaa lapselle, että koira on arvokkaampi kuin nauta, vaan toisintamalla tätä uskomusta tukevia arjen tekoja uskomus välittyy lapselle. Saman ajatuksen nosti esille jo Allport (1954) todeten, että ennakkoluulot ennemmin tarttuvat kuin varta vasten opetetaan.

Ashmore (1970) on esittänyt ennakkoluuloisuuden sosialisatiossa olevan pääroolin seuraavalla neljällä toimijalla: vanhemmat, ikätoverit, koulu sekä media. Mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa, sitä suuremmaksi ikätoverien vaikutus asenteisiin kehittyy. Koulun vaikutus ennakkoluuloihin riippuu koulussa kohdattavien ryhmien ja opettajan normeista (Katz 2013). Media levittää ja vahvistaa normatiivisia arvoja, uskomuksia ja asenteita, nykyisin myös sosiaalisen median muodossa. Henkilö, joka on oppinut sosiaalisen normin koirasta lemmikkinä ja ystävänä kauhistuu kuullessaan jossain toisessa kulttuurissa koiranlihan olevan ruokaa (Serpell 2009).

Franklin (1999) toteaa, että suhtautumisemme eläimiin ei ole yksinkertainen omantunnon- tai valintakysymys, vaan sillä on yhteys sukupuoleen, ammattiin, etnisyyteen, kansallisuuteen, yhteiskuntaluokkaan sekä asuinpaikkaan. Toisin sanoen sosiaalinen ympäristömme määrittää, mitä opimme pitämään normaalina. Lihansyönti esimerkiksi on lähes kaikkialla sosiaalinen normi, ja lihasta kieltäytyminen rikkoo tätä normia ja aiheuttaa mahdollisesti ihmettelyä ja pahennusta. Teurastukseen toisaalta liittyy lähes kaikkialla sosiaalinen stigma. On tyypillistä kauhistella sitä,

millaiset ihmiset oikein pystyvät työskentelemään teurastamoissa, samalla itse kuluttaen elintarvikkeita, joiden olemassaolo vaatii teurastuksen.

Spesismi on kulttuurinen ilmiö, sillä eri maissa ja yhteisöissä eläinlajeilla on erilaisia rooleja ja kategorioita. Tuomivaaran (2003) mukaan eläinten merkitykset ja keskinäiset luokittelut ovat osa normatiivista järjestystä siinä yhteiskunnassa, jossa ne ilmenevät. Amiot ja Bastian (2015) esittävät, että ihmisten ja eläinten väliset suhteet ovat herkkiä kulttuurisille konteksteille ja kulttuuriset arvot kuten individualismi tai kollektivismi sekä muut normatiiviset tekijät vaikuttavat eläinsuhteiden muodostumiseen. Kiinassa ja Etelä-Koreassa koirat kuuluvat osittain ruokakategoriaan, osittain lemmikkikategoriaan. Intiassa lehmät ovat pyhiä, mutta samalla mielikuva Intiasta lehmien hyvinvoinnin luvattuna maana on kuitenkin valheellinen - Intia on maailman suurin maidontuottajamaa (Landes ym. 2017), joten lehmän rooli on sielläkin hyödyke. Iso-Britannia ja Ranska ovat naapurimaat, mutta Iso-Britanniassa hevonen kuuluu harrastus- ja viihdekategoriaan, kun taas Ranskassa hevonen on myös ruokakategoriassa. Kun toinen kulttuuri räikeästi rikkoo toisen kulttuurin kategorisointia, aiheutuu moraalista paheksuntaa, mistä esimerkkinä toimii kansainväliset kampanjat länsimaissa lemmikkikategoriaan kuuluvien koirien ja kissojen syömisen lopettamiseksi tietyissä Itä-Aasian maissa (Podberscek 2009).

Serpell (2009) sanoo sen, mitä pidetään sosiaalisesti hyväksyttävänä eläinten kohteluna, olevan kulttuurista riippuvaista. Kun on testattu eri kulttuureissa kasvaneiden henkilöiden suhtautumista tiettyihin eläimiin kohdistuviin toimiin, on selvinnyt, että oman kulttuurin eläimiin kohdistuvia perinteitä pidettiin hyväksyttävämpänä kuin muiden kulttuurien eläinperinteitä, vaikka ne olisivat haitallisuudeltaan samankaltaisia. Amerikkalaiset esimerkiksi pitävät rodeota enemmän hyväksyttynä kuin valaanpyytämistä tai härkätäistelujä, koska rodeo on heille kulttuurisesti tutumpi kuin jälkimmäisenä mainitut perinteet (Dhont & Hodson (2019) mukaan Dhont ym. in prep). Eläimiä koskevat perinteet on rakennettu sisään kulttuuriseen järjestelmään, ja niitä siirretään seuraaville sukupolville osana elämäntapaa.

Paul (1996) on tutkinut eläinrepresentaatiota lasten televisio-ohjelmissa ja saanut selville, että eläimet ovat hyvin yleinen aihe lasten televisio-ohjelmissa, ja eläinten esittämisestä löytyy kaksi pääteemaa. Toinen on fylogeneettisen hierarkian ja eläimen tuntoisuuden yhteyden vahvistaminen. Julmuus nisäkkäitä kohtaan on selkeästi paheksuttua, kun taas kalat ja selkärangattomat ovat kerronnassa laajalti moraalisen harkinnan ulkopuolella. Toinen havaittu teema on taipumus vältellä keskustelua

ja kuvauksia eläinten käytöstä ruokana. Jos nisäkkästä saatavan lihan kuluttamista näytettiin, se tapahtui joko liioitellun vitsin kautta tai lihan alkuperä oli piilotettu. Tuotantoeläinten roolit fiktionaalisissa lastenohjelmissa olivat tyyliltään neutraaleja sivuhahmoja. Lemmikkieläimet olivat useimmiten päärooleissa ja niin sanottuja ”hyviksiä”. Plous (1993) on todennut lastenkirjojen luovan lapsille yleisesti kuvan, että tuotantoeläimet ja eläimet eläintarhassa ovat onnellisia ja tyytyväisiä. Lasten kohdalla lastenkirjallisuudella ja televisiolla on vaikutusta siihen, miten eri eläimet esitetään ja roolitetaan lapselle, jolla ei ole niistä vielä ennakkotietoja. Myös lasten leluilla on vaikutusta spesistisen eläinsuhteen muodostumiseen. Amerikkalaisesta suuren jälleenmyyjän lelukatalogista löytyi 34 erilaista pehmolelua, joista yksikään ei ollut lehmä, kana tai sika (Plous 1993). Tämän lisäksi Plousin (1993) mukaan tyypillinen osa lasten eläimiin liittyvää sosialisatiota on usein varhain opetettu uskomus siitä, että eläintuotteet, kuten maito ja liha ovat riittävän ja terveellisen ravinnonsaannin kannalta välttämättömiä.

Duckittin (1992) mukaan on tutkimusnäyttöä sille, että sosiaalinen oppiminen lähipiiriltä on merkityksellisimmässä roolissa lapsuudessa, silloin kun lapsi on vielä riippuvainen muista niin materiaalisesti, tunteellisesti ja tiedollisestikin. Hänen mukaansa myöhemmässä iässä omilla ryhmäkontaktikokemuksilla, tarpeella mukautua sekä omilla havainnoilla ryhmien intresseistä, statuksesta sekä olosuhteista on kasvava merkitys. Näiden kokemusten uskotaan pystyvän syrjäyttämään aiemmin sosiaalisesti opitut asenteet. Toisaalta tutkimustuloksia on myös sen puolesta, että lapsuudessa ja nuoruudessa sisäistetyt ennakkoluuloiset asenteet istuvat melko tiukassa ja niitä on vaikeaa muuttaa. Esimerkiksi rasismien ja antisemitismien vähenemistä Pohjois-Amerikassa ja Länsi-Euroopassa selittää enemmän ikäkohorttien väliset erot kuin yksilöiden ennakkoluuloista pois oppiminen (Firebaugh & Davis 1988; Thomas 1996). Hoffman (1977) taas toisaalta esittää, että sisäistetyt standardit, normit ja uskomukset ovat herkkiä ulkoisille vaikutteille ja pysyvät harvoin muuttumattomina läpi elämän, jos niitä ei jatkuvasti vahvisteta.

Jamieson ym. (2012) tutkivat kanoihin keskittyvän opetuksellisen maatilatapahtuman vaikutusta 13–14-vuotiaiden asenteisiin eläimiä kohtaan. Tutkimuksessa selvisi, että lasten tiedon määrä ja myönteinen käyttäytyminen opetuksen aiheena ollutta eläinlajeja kohtaan kasvoi suhteessa kontrolliryhmään, mutta väheni kolmen kuukauden aikana. Vaikutus pysyi kuitenkin yhä kontrolliryhmää korkeampana. Opetustapahtuma ei muuttanut lasten arviota eläinlajin elämän arvosta eikä yleistynyt parantuneena asenteena muita lajeja kohtaan. Tutkimuksesta voidaan päätellä, että

tietoisuuden jakamisella on positiivisia vaikutuksia, mutta yksi kerta ei välttämättä riitä, vaan vaikutusta on vahvistettava ajan kuluessa.

Wilks ym. (2020) ovat havainneet, että lapsilla on aikuisia pienempi taipumus suosia ihmisiä eläinten yli. Kuvitteellisissa valintatilanteissa lapset säästävät mieluummin usean koiran kuin yhden ihmisen hengen ja useat lapset pitävät koiran elämää yhtä arvokkaana kuin ihmisen elämää. Lapset arvostavat sikoja vähemmän, mutta säästäisivät silti valintatilanteessa 10 sikaa yhden ihmisen sijasta. Kun aikuiset laitetaan samaan valintatilanteeseen, lähes kaikki valitsevat yhden ihmisen jopa sadan koiran tai sian kustannuksella. Tutkimus tukee sitä, että ihmisten ja eläinten eriävä moraalinen arvottaminen on sosiaalisesti opittu rakennelma. Saman puolesta on jo aiemmin puhunut Myers ja Myers Jr. (1998), jotka toteavat lasten jo varhaisesta iästä alkaen käsittävän ja käsittelevän eläimiä subjekteina, elävinä, tarkoituksenhakuisena ja autonomisina toimijoina, joilla on tunteet. Se, että tietyistä eläimistä tulee myöhemmin objekteja, on siis myös todennäköisesti sosiaalisen oppimisen tulosta.

Allportin (1954) mukaan mukautuminen (*conformity*) on jopa ensisijainen syy ennakkoluuloisuudelle. Dovidio ym. (2009) ovat käyneet läpi Allportin toteamuksesta viidenkymmenen seuraavan vuoden aikana tehtyjä tutkimuksia ja yhtyvät Allportin mielipiteeseen - mukautumisella on suuri rooli ennakkoluuloisuuden ilmenemisessä. Dovidio ym. (2009) esittävät ennakkoluulon olevan sosiaalinen normi, johon mukautuminen ennakkoluuloisessa yhteisössä on yhtä vaivatonta kuin muihin yhteisön sosiaalisiin normeihin, kuten ajamiseen tien oikealla puolella tai ostosten maksamiseen kaupassa. He perustelevat mukautumisen olevan hyödyllistä sekä yksilölle että yhteiskunnalle. Heidän mukaansa mukautuva yksilö välttää sosiaalisen eristämisen ja pärjää esimerkiksi paremmin urallaan. Yhdenmukainen yhteiskunta taas toimii kitkattomammin kuin epäyhdenmukainen. Stangor ym. (2001) ovat tutkineet mukautumisen vaikutusta rasisen ennakkoluuloisuuden vähenemiseen, kun ennakkoluuloiselle henkilölle esitetään ennakkoluuloja potentiaalisesti vähentävää tutkimustietoa. Tutkijat huomasivat, että henkilöiden, joille oli ennen tiedon esittämistä sanottu muiden olevan samaa mieltä heidän ennakkoluuloisten mielipiteidensä kanssa, ennakkoluuloisuus ei vähentynyt uuden tiedon myötä - toisin kuin henkilöiden, joille oli sanottu muiden olevan eri mieltä heidän ennakkoluuloisten mielipiteidensä kanssa.

Duckitt (1992) on luokitellut tutkimukset, jotka selvittävät mukautumisen roolia ennakkoluuloihin kolmeen kategoriaan. Ensimmäisessä ovat tutkimukset, jotka tutkivat ennakkoluulojen ja yksilön mukautumisalttiuden suhdetta. Näiden välillä on löydetty vahva positiivinen korrelaatio. Toisessa

ovat tutkimukset, joissa on tutkittu yksilön ja sen lähipiirin normatiivisten asenteiden suhdetta. On löydetty vahvaa positiivista korrelaatiota ennakkoluuloisuuden ja lähipiirissä koetun sosiaalisen paineen välillä. Kolmannessa kategoriassa ovat tutkimukset, jotka tutkivat yksilön asenteiden muuttumista, kun yksilö vaihtaa toisesta sosiaalisesta ryhmästä toiseen. Duckittin (1992) mukaan löytyy tukea sille, että yksilön asenteet muuttuvat lähemmäs uuden ryhmän normeja.

Ryhmä vaikuttaa yksilön toimintaan ja asenteisiin sekä interpersonaalisesti että kognitiivisesti (Festinger 1953). Interpersonaalinen vaikutus tarkoittaa sitä, että yksilön toiminta mukautuu sosiaalisen paineen myötä lähemmäs ryhmän toimintaa. Tämä tapahtuu niin sanotun rangaistus- ja palkintosysteemin kautta, jossa yhdenmukaisesta käytöksestä seuraa hyväksyntää ja eriävästä käytöksestä seuraa hyljeksintää tai paheksuntaa (vrt. Helkama ym. 2020 ja vahvistaminen osana sosialisatioprosessia). Festinger kutsuu tätä mukautumista julkiseksi myötäilemiseksi (*public compliance*). Kognitiivinen vaikutus taas tapahtuu, kun ryhmän uskomukset sisäistetään ja yksilön henkilökohtaiset uskomukset näin muuttuvat. Silloin yksilö toimii niiden mukaisesti myös ilman ryhmän suoria vaikutteita. Tätä Festinger kutsuu yksityiseksi hyväksynnäksi (*private acceptance*). Silloin kun on tapahtunut sekä julkinen myötäileminen että yksityinen hyväksyntä, voidaan puhua ”todellisesta mukautumisesta” (Festinger 1953).

Mukautumista spesistiseen ennakkoluuloon on tutkittu vegaaniseen elämäntapaan liittyen. Markowskin ja Roxburghin (2019) mukaan yksi este vegaanisen elämäntavan noudattamiselle on pelko lähipiirin kielteisestä suhtautumisesta ja vegaanisuuteen liittyvästä sosiaalisesta stigmasta. Vegaanisuuteen liittyy stigma koska se rikkoo totuttuja, opittuja eläinten käyttöön liittyviä käytäntöjä ja on näin sosiaaliseen normiin mukautumista vastaan (Markowski & Roxburgh 2019).

Taulukossa 6 (seuraava sivu) on vielä koottu yhteen tässä alaluvussa käsitellyt ennakkoluulojen välittymisen mekanismit (ennakkoluulo on sosiaalinen normi) sekä edellisessä alaluvussa käsitellyt ennakkoluulojen kehittymisen mekanismit (ennakkoluulo ei ole vielä sosiaalinen normi).

Taulukko 6: Yhteenvedo ennakkoluulojen kehittymisestä ja välittymisestä ryhmässä sekä esimerkkejä sovelluksesta eläinsuhteisiin.

	Ennakkoluulo on sosiaalinen normi		Ennakkoluulo ei ole sosiaalinen normi
	Sosialisaatio	Mukautumisen paine	Ryhmäjaot ja ulkoryhmälle oletetut piirteet
Selitys	Prosessi, jossa rakennetaan käsitys maailmasta, normaalista ja opitaan yhteisön sosiaalinen normisto.	Yhdenmukaisesta käytöksestä ryhmässä seuraa hyväksyntää ja eriävästä käytöksestä hyljeksintää tai paheksuntaa.	1) Sisäryhmän ja ulkoryhmän todellinen tai oletettu kilpailutilanne ja eturistiriita. 2) Ryhmien havaitut eroavaisuudet ja ulkoryhmälle oletetut piirteet.
Esimerkki sovelluksesta eläinsuhteisiin	Kotona ja koulussa tarjoillaan liharuokia kuten nautaa ja broileria, jolloin opitaan, että näiden eläinlajien liha on normaali ja tarpeellinen osa ruokavaliota.	Eläinperäisistä tuotteista kieltäytyvää, kuten vegaania, syyllistetään ja toimintaa ihmetellään.	1) Ihmisryhmän halu kuluttaa maitotuotteita ja lehmän halu elää lajityypillistä elämää, tai ihmisen ja villieläinten elintila ovat ristiriidassa keskenään. 2) Kun näemme tuotantoeläimen jatkuvasti aitauksessa, alamme olettaa sille aitauksessa olon perustelevia piirteitä kuten heikko ajattelukyky tai passiivisuus.

4. Spesismi ohjaa käyttäytymistämme – eläinrooleja ihmisten maailmassa

4.1. Eläimet lemmikkeinä

Yksi ihmisen eläimille antamista rooleista on lemmikki. Lemmikillä tarkoitetaan eläintä, jota pidetään pääasiassa sosiaalisista tai tunnesyistä. Meehanin ym. (2017) mukaan lemmikit täyttävät sosiaalisia ja emotionaalisia tarpeitamme jopa ihmissuhteille verrannollisesti. Lemmikeiden voidaan nähdä olevan olemassa ihmisen tarpeita varten siinä missä tuotantoeläintenkin (Spencer ym. 2006). Lemmit tarjoavat arkipäiväisiä, mutta merkittäviä hyötyjä: kosketusta, jonkun odottamassa kotiintuloa, jonkun, jonka kanssa nukkua, jonkun, jota hellii, hoitaa ja ruokkii. Lemmit toimivat osaltaan myös identiteetin rakentamisen välineinä, identiteetin jatkeena - osana lemmikinomistajan henkilökohtaista ilmaisua. Koiria jalostetaan ja ostetaan pitkälti ulkonäön perusteella, pahimmissa tapauksissa ”asusteiksi” tai statussymboleiksi, huolimatta siitä, että ulkonäköperusteinen jalostus aiheuttaa eläimille usein terveysongelmia. Lemmikinpidon ongelmakohdista kirjoittava Turunen (2011) provosoivasti pohtii, jalostammeko koirat tahallaan avuttomiksi ja sairaiksi, jotta voimme paremmin toteuttaa hoivaviettiämme niihin? Lemmikkikulttuurien voi edellä mainittujen hyötyjen lisäksi nähdä olevan osa sosiologi Michel Maffesolin uusheimoisuutta (Bauman 2020). Uusheimoilla tarkoitetaan nyky-yhteiskunnassa tarjolla olevia helposti, esimerkiksi kulutuksen kautta valittavia yhteisöjä. Lemmikkiharrastuksen kautta yhteisöihin jakaudutaan esimerkiksi eläinrodun tai -lajin tai eläimen käyttötarkoituksen mukaan.

Lemmit koulutetaan useimmiten toimimaan ihmisten haluamilla tavoilla. Koiralla haukkuminen, hyppiminen, juoksentelu tai lisääntymisviettiin liittyvä käyttäytyminen ovat paheksuttua käytöstä. Mitä enemmän lemmikin käytös vastaa omistajan sille asettamia odotuksia, sitä enemmän omistaja arvostaa ja kiintyy eläimeensä (Serpell 2003). Mikäli eläin ei tottele ”talon sääntöjä”, lemmikkiä pidetään muutoin liian vaikeana tai omistajien elämäntilanne muuttuu, on täysin mahdollinen skenaario, että hankalaksi osoittautunut perheenjäsen viedään lopetettavaksi. Eläinten hoivaamisessa ei ole aina kyse eläimen parhaasta, vaan siitä, miten eläin parhaiten sopisi ihmisen elämään.

Turunen (2011) pohtii, onko monikaan lemmikinomistaja aidosti kiinnostunut eläimen lajinmukaisesta hyvinvoinnista – lemmikin saatetaan ajatella voivan hyvin koska onhan sillä kumileluja, hieno kaulapanta ja se pääsee tarvittaessa lääkäriin. Minkään eläinlajin luontainen elinympäristö ei kuitenkaan ole kerrostaloasunto, häkki, terraario tai akvaario, vaikka siellä olisikin ”virikkeitä”. Lemmikki on aina hankittu ihmisen aloitteesta, mikään eläin ei ole itse pyytänyt tulla

asumaan häkkiin. Poikkeuksetta lähes jokaiselta lemmikiltä on anastettu oikeus ja mahdollisuus sille luonnonmukaiseen elämään. Koirat ovat sosiaalisia laumaeläimiä, eikä niiden ole tarkoitus elää suljetuissa sisätiloissa tai olla pitkiä aikoja yksin. Koirien tarpeita rajoittaa ihmisen rutiinit ja esimerkiksi ulkoilu tapahtuu silloin ja niin kauan kuin ihmiselle sopii. Toisaalta useat lemmikkieläimet, erityisesti koirat, on muokattu jo niin kauas luontaisesta muodostaan - kulttuuriseksi tuotteiksi – että niiden olemassaolo ilman ihmistä ei olisi enää edes mahdollista (Tuomivaara 2003).

Vaikka lemmikit ovat ihmisten tekemässä eläinlajien kategorisoinnissa korkeimmalla - sosiaalisessa asemassa materiaalisen sijaan, on lemmikkikategorian sisällä myös hierarkia. Lemmikkieläinten keskuudessa arvostetaan puhdasrotuisuutta ja järjestetään kilpailuja, joissa arvioidaan eläinten fyysisiä ominaisuuksia ihmisten asettamia standardeja vasten. Sekarotuiset koirat päätyvät löytöeläinkodeissa adoption sijaan lopetettavaksi kaksi kertaa todennäköisemmin kuin puhdasrotuiset koirat (Posage ym. 1998). Sekarotuista koiraa saattaa siis todennäköisemmin odottaa hylkääminen tai ennenaikainen kuolema, mutta toisaalta niin sanottujen rotukoirien kohtalona on sisäsiittoisuudesta johtuvat geneettiset sairaudet sekä haitallisuuksiin asti korostetut anatomiset piirteet (Hedhammar ym. 2011).

Lemmikkitoiminta vaikuttaa negatiivisesti luonnon monimuotoisuuteen, sillä eläimiä viedään niiden luontaisista elinympäristöistä pois heikentäen näin niiden luontaisia populaatioita (Bush ym. 2014). Lintujen ja muiden eksoottisten eläinten laitton kauppa on maailman toiseksi suurin laittoman kaupankäynnin muoto heti huumekaupan jälkeen (Sollund 2011). Eläinten laitonta kauppaa motivoi raha ja sitä ylläpitävä voima on ihmisten tarve pitää lintuja ja eksoottisia eläimiä kotonaan. Uhanalaiset lajit uhanalaistuvat laittoman kaupan myötä lisää, sillä harvinaisista lajeista saa paremman hinnan, jolloin niitä on entistä suurempi motivaatio pyydystää (Sollund 2011). Kun lintu päätyy lemmikiksi sitä odottaa luultavasti siipien lyhennys, jolloin lintu ei pysty enää kunnolla lentämään ja sopii näin ihmisen kotiin paremmin. Sollundin (2011) mukaan siipien leikkauksella on fyysisiä ja psyykkisiä seurauksia kuten tulehdukset ja kasvaimet, epäonnistuneista lentoyrityksistä ja tippumisesta seuraavat loukkaantumiset sekä mielenterveyden ongelmista viestivä höyhenten nyppiminen. Eksoottisten lemmikkien omistaminen vaurioittaa mahdollisesti siis sekä itse lemmikkiyksilöä, että koko kyseisen lajin elinvoimaisuutta luonnossa.

Spencer ym. (2006) esittävät spesismien olevan laajalti läsnä perinteisten lemmikinomistajien keskuudessa. Spencer ym. maalaavat kuvan kissanomistajasta, joka vastustaa eläintestausta kissoilla,

mutta hyväksyy sen jyrksijöillä. Hän saattaa olla valmis myrkyttämään rotan tai katsella kissansa leikkivän kuolleen hiiren tai linnun kanssa. Kissa on myös lihansyöjä ja kissan ruokkimiseen liittyy väistämättä spesistinen näkökulma. Luonnossa kissa hankkisi itse ravintonsa, esimerkiksi pyydystämällä edellä mainittuja hiiriä tai lintuja. Kotikissalle syötetään kuitenkin kissanruokaa, joka on useimmiten ihmisen määrittämän ruokakategorian eläimistä tehotuotettua lihaa. Kissan ruokakuppiin päätyy siis esimerkiksi nautaa tai kalkkunaa, asioita, joita kissa ei itse metsästäisi ravinnokseen. Kissanomistajalle toinen eläin on perheenjäsen ja toinen on palasina ruokakupissa. Eläinoikeuksien lisäksi lemmikkien ruoalla, erityisesti kissojen ja koirien, joiden ruokavalio koostuu pääosin tehotuotetusta lihasta, on huomattava hiilijalanjälki (Okin 2017; Alexander ym. 2020).

Lemmikkieläimiä pidetään usein sosiaalisesti korkeassa asemassa, lähes perheenjäsenenä (esim. Serpell 2003, 2009). Gray ja Young (2011) ovat tutkineet lemmikinomistajuutta 60 yhteisössä. He havaitsivat, että lemmikeiden ajattelemisen ystävänä tai perheenjäsenenä oli tyypillistä vain viidessä tutkituista yhteisöistä. Tämän tuloksen perusteella vaikuttaa siltä, että länsimainen ajatus lemmikistä perheenjäsenen roolissa on maailmanlaajuisesti sittenkin poikkeus eikä sääntö. Serpell (2003) lisää lemmikkien pitämisen syihin niistä saatavat terveyshyödyt, kuten matalampi verenpaine, kolesteroli ja parempi toipuminen sydänkohtauksista. Lemmikkien hyöty ihmisen hyvinvoinnille ja terveydelle on todistettu useissa tutkimuksissa (Friedmann & Son 2009). Ihmisen hyvinvointiin ja hyötyihin perustuva tutkimus koostaa merkittävän osan kaikista ihmisten ja eläinten suhdetta käsittelevistä tutkimuksista. Amiot ja Bastian (2015) kävivät läpi 199 ihmisten ja eläinten välistä suhdetta käsittelevää tutkimusta, joista 57 liittyi ihmisen eläimistä saamiin terveyshyötyihin ja oli näin suurin yksittäinen eläintutkimusta ohjaava teema.

Tuomivaara (2003) tarjoaa lemmikkien pitämiselle ja siihen liittyvälle spesismille kiinnostavan, mutta hieman erikoisen selityksen. Voidaan ajatella, että teollisen eläinten hyväksikäytön keskellä tarvitsemme myös huolehtivia ja välittäviä suhteita eläimiin, myönteisen itsemäärättelyn välineitä. Näiden suhteiden avulla osoitamme humaania suhdetta eläimiin eläinsuhteiden väkivaltaisen puolen vastapainoksi. Eläinten kaksijakoisella kohtelulla on siis tavallaan oma funktionsa: moraalisen tasapainon säilyttäminen. Tuomivaaran mukaan tiettyjen keräilijä–metsästäjäkansojen piirissä lemmikkieläinten pidolla on ollut merkittävä osa tarkkaan varjellussa ihmisen ja luonnon välisessä suhteessa, metsästyksen aiheuttaman vahingon hyvittelystä. Tämän näkemyksen mukaan toisten eläinten ruokkiminen ja hoivaaminen tekee toisten tappamisen ja syömisen legitiimimmäksi. Tämän näkemyksen mukaan spesismi olisi moraalisen tasapainon säilyttämistä eläinsuhteissa. Valtavat

ihmisen tarpeisiin päivittäin tapettujen eläinten määrät tarvitsevat rinnalleen ilmiön, joka selittää meidän suhtautuvan muihin elollisiin olentoihin moraalisesti.

Vaikka lemmikkien pitämistä voidaan tarkastella antroposentrisenä ilmiönä, on lemmikkien pitämisestä ihmisen lisäksi myös eläimille joitain hyötyjä. Eläinlajin tuttuus ihmiselle lisää ihmisen arviota kyseisen lajin kyvystä tuntea eri tunteita (Morris ym. 2012). Tutkimuksessa ihmiset, joilla ei ollut ollut mitään lemmikkejä, arvioivat kaikille lajeille keskimääräisesti matalamman kyvyn tuntea tunteita. Arvioidut tunteet olivat sekä primäärejä kuten viha tai uteliaisuus ja sekundäärejä kuten häpeä tai kateus. Auger ja Amiot (2019) ehdottavat lemmikkien voivan toimia eräänlaisina eläinten oikeuksien suurlähettiläinä, tarkoittaen että niillä on keskeinen rooli positiivisten ihmisten ja eläinten välisten suhteiden luomisessa. Vaikutus perustuu Morrisin ym. (2012) havaitseman tuntoisuuden tunnistamisen lisäksi lisääntyneeseen läheisyyden tunteeseen sekä vähentyneeseen koettuun hermostuneisuuteen eläimiä kohtaan. Auger ja Amiot (2019) esittävät, että ihmisten ja eläinten välisiä suhteita voisi parantaa arjessa kohtaamiemme lemmikeiden kautta ja lemmikit voisivat olla näin asteittainen askel parempiin eläinoikeuksiin.

4.2. Eläimet ruokana

Toinen ihmisen eläimille antamista rooleista on elintarvike. Eläin kuuluu ruokakategoriaan, jos se tuottaa tai sen osista tuotetaan ihmisille ravintoa. Tuomivaaran (2019) mukaan eläimen päätyminen ruokakategoriaan voi estää paradoksaalisesti joko rakkaus tai inho. Kumppanieläimet kuten koirat ja kissat eivät useimmiten päädy ruokakategoriaan niitä kohtaan tunnetun kiintymyksen takia, kun taas tuholaiseläimiksi luokitellut eläimet kuten hyönteiset useissa maissa niitä kohtaan tunnetun inhon ansiosta. Hyönteisiä on viime aikoina niiden ympäristöystävällisyyden ja hyvän ravintoarvon puolesta koitettu nostaa ruokakategoriaan myös länsimaissa, mutta niistä ei ole tullut valtavirtaa osaltaan hyönteisten kulttuurisen luokituksen ja tuholaiseläiminä pitämisen seurauksena (Looy ym. 2014). Ihmiselle ei kelpaakaan syötäväksi mikä tahansa eläin. Fiddesin (2004) mukaan emme suostu syömään lemmikkieläimiä niiden sosiaalisen läheisyyden vuoksi, kädellisiä niiden morfologisen läheisyyden vuoksi ja petoeläimiä niiden toiminnallisen läheisyyden vuoksi. Fiddesin mukaan edellä mainittujen eläinten syöminen on nähtävissä jopa kannibaalitabun rikkomisena.

Ravinto on muoto, jossa ehkä useimmin kohtaamme eläimen arkipäivässämme. Tätä on vaikea aktiivisesti huomata, sillä eläimet on muovailtu mahdollisimman kauaksi alkuperäisestä muodostaan

- ruumis on pilkottu, jauhettu, marinoitu tai pyöritetty pulliksi. Nugetista tai lihapullasta on hyvin vaikea hahmottaa, mikä elävä eläin kyseessä on ollut. Tässä muodossa olevat eläintuotteet eivät myöskään useimmiten aiheuta ikäviä tunteita, sillä niistä on poistettu tyypillisesti kuvotusta aiheuttavat osat kuten rustot, silmät, verisuonet ja aivot. Kasveista ei löydy vastaavia osia, jotka aiheuttaisivat ihmisissä samanlaista kuvotusta (Twigg 1983).

Samalla tavalla kuin lemmikit, myös eläinten kulutus elintarvikkeina liittyy osaltaan identiteetin muodostukseen. Adamsin (2016) mukaan liha yhdistetään valtaan, miehekkyyteen, aggressioon ja seksuaalisuuteen. Nähdään, että lihaa syömällä siirretään näitä piirteitä itseensä. Kasvissyöntein taas on historian saatossa, mutta jossain määrin myös nykypäivänä yhdistetty ruumiillinen heikkous (Adams 2016). Lihaa syömällä ihminen uudistaa valtaansa muuhun luontoon nähden, eli pitää paikkansa ”ravintoketjun huipulla”. Arkiajattelussa onkin läsnä näkemys ihmisestä sekä ravintoketjun että lajikehityksen huippuna, jonka kuuluu asemansa vuoksi syödä lihaa (Twigg 1983). Ihmisen asema lajikehityksen huippuna on kuitenkin näkökulmasta kiinni. Kun vertailemme omia kykyjämme eläinten kykyihin, päädymme usein päätelmään ihmislajin erinomaisuudesta. Päätelmät paremmuudesta ovat haitallisia, koska ne ohjaavat moraalista arvottamistamme ja käyttäytymistämme, mutta myös osittain harhaisia, koska eläimillä on lukuisia kykyjä, joita ihmisillä ei ole. Näitä ovat esim. lentäminen, kaikuluotaus, magneetti- ja sähkökenttien aistiminen, rikkoutuneen raajan uudelleenluominen, nukkuminen yksi aivopuolisko kerrallaan tai pintaväriin vaihtaminen. Ravintoketjun huipulla oleminen on myös virheellinen näkemys. Bonhommeau ym. (2013) ovat laskeneet ihmisen trofiatason³, eli tason, jolle eliö asettuu ravintoketjussa. Tällä asteikolla kasvit, jotka tuottavat itse oman ravintonsa ovat tasolla 1 ja huippupedet ovat tasolla 5. Ihmisen trofiatason globaaliksi keskiarvoksi selviytyi 2.21, joka on sama kuin porsaalla tai sardellilla (kala, joka tunnetaan paremmin ruokanimellään anjovis).

Eläinten käyttämistä ruokana helpottaa eläimen ja ruoan dissosiaatio. Plous (1993) esittää, että harjoitamme dissosiaatiota kolmella tavalla: kielellisesti, visuaalisesti sekä etäännyttämällä (Taulukko 7). Kielellistä dissosiaatiota on esillä englannin kielessä kutsumalla elävää eläintä ja siitä

---

³ Trofiataso on ekologi Raymond Lindemanin (1942) kehittämä määritelmä organismin ravinnonhankintaan perustuvasta sijainnista ekosysteemissä. Lindeman jakaa eliöt ravinnonhankintansa mukaan tuottajiksi, kuluttajiksi ja hajottajiksi. Tuottajat tuottavat ravintonsa itse esim. yhteyttämällä, kuluttajat hankkivat ravintonsa syömällä joko kasveja (primäärit kuluttajat), kasvinsyöjiä (sekundäärit kuluttajat) tai lihansyöjiä (tertiäärit kuluttajat). Hajottajat hankkivat ravintonsa syömällä kuolleita eliöitä.

saatavaa ruokaa eri nimillä - elävä lehmä on *cow*, mutta siitä saatu ruoka on *beef*, elävä vasikka on *calf* ja siitä saatu ruoka *veal*. Kielellistä dissosiaatiota esiintyy suomen kielessä esimerkiksi kutsumalla eläimen ihoa nahkaksi, eläimen lihaksia lihaksi, eläimen suunniteltua tappamista harventamiseksi tai teurastukseksi ja eläimen ruumista ruhoksi. Kielellistä dissosiaatiota on Plousin mukaan myös esimerkiksi tehotuotantotilan kutsuminen perhetilaksi (tällainen dissosiaation keino on tuttu lihatuotteiden markkinoinnista). Visuaalista dissosiaatiota on ruoan jalostaminen ja muokkaaminen mahdollisimman kauas alkuperäisestä muodostaan, jolloin visuaalinen yhteys eläimen ruumiiseen katkeaa. Etäännyttämiseen kuuluu tuotantotilojen, teurastamojen ja pakkausoperaatioiden syrjäiset sijainnit ja toiminnan piilottelu. Dissosiaatiosta seuraa esimerkiksi se, että merkittävä prosentti koulutetuista aikuisista ei osaa yhdistää lehmästä saatavaa maitoa lehmän raskauteen (Schleifer 1985).

Taulukko 7: Eläinten ruokakäyttöön liittyvä dissosiaatio.

Dissosiaation tapa	Esimerkki
Kielellinen	Erilliset nimet eläimelle elävänä ja ruokana tai erilliset nimet ihmisten ja eläinten osille. Englannissa esim. cow/beef, calf/veal. Suomessa esim. iho/nahka, lihas/liha, ruumis/ruho.
Visuaalinen	Eläinruoan muokkaaminen kauas alkuperäisestä muodostaan, esim. nugetit tai lihapullat.
Etäännyttäminen	Tuotantotilat ja teurastamot ovat syrjässä, ne eivät esiinny mediassa, niille ei tehdä luokkaretkiä jne.

Eläinten käyttöön ruokana liittyy usein asenteiden ja käyttäytymisen välinen ero. Braithwaite ja Braithwaite (1982) ovat tutkineet opiskelijoiden asenteita eläinten kärsimystä kohtaan. Selvisi, että opiskelijat tuomitsivat eläinten kulutukseen liittyvät käytännöt, mutta osallistuivat silti itse eläinten kuluttamiseen. Noin kolme neljäsosaa tutkimuksen opiskelijoista tuomitsi hanhien pakkosyöttämisen niiden maksan turvottamiseksi pateen tekoa varten, mutta suurin osa ei tuominnut hanhia pakkosyöttämällä tuotetun pateen syömistä. Asenteen ja käytöksen välillä on siis merkittävä ristiriita; hanhien pakkosyöttäminen on tuomittavaa mutta pakkosyötetyn hanhen syöminen ei. Jälkimmäistä ei kuitenkaan luonnollisesti voi tapahtua ilman ensimmäistä.

5. Lopuksi

Tämän tutkielman tarkoitus on ollut selvittää, miten ihmiset luokittelevat ja moraalisesti arvottavat eri eläinlajeja, sekä miten nämä luokitukset syntyvät ja pysyvät yllä yksilön ja ryhmän tasolla. Palataan siis alun delfiiniturvalliseen tonnikalaan ja kysymykseen, miksi delfiinin kuolema tuntuu ikävältä ja välteltävältä asialta ja tonnikalan hyvin arkipäiväiseltä. Läpikäydyn kirjallisuuden valossa voidaan esittää, että ihmiset keskimäärin arvottavat moraalisesti korkeammalle älykkäinä ja kyvykkäinä pidettyjä tai ulkonäöltään viehättäviä eläimiä sekä eläimiä, jotka ovat ihmistä evolutiivisesti, sosiaalisesti tai tunteellisesti lähellä. Delfiini on useimmiten älykkäänä ja viehättävänä pidetty eläin ja se on nisäkkäänä ihmistä fylogeneettisesti lähempänä kuin tonnikala. Tonnikalan kognitiivisista taidoista harvempi tietää mitään, kovin moni tuskin on edes nähnyt miltä elävä tonnikala näyttää. Delfiini seikkailee lastenohjelmien päähahmona (esim. Suomessakin 2000-luvun alussa pyörinyt *Flipper & Lopaka*), tonnikalaa ei juuri lasten piirretyissä näy. Delfiini on edustettuna lasten leluvalikoimissa, tonnikala harvemmin. Sosialisatioprosessin painottuessa lapsuuteen tällaiset asiat eivät ole täysin merkityksettömiä. Tonnikala kuuluu ihmisen rakentamassa sosiaalisessa todellisuudessa ruokakategoriaan ja jo tämä luokitus saa ihmisen kieltämään siltä kuten muiltakin ruokakategorian eläimiltä kognitiivista kyvykkyyttä sekä vähättelemään sen kivun tuntemuksia – perustellakseen näin käytön jatkamisen. Delfiinin ja tonnikalan eriarvoisuuden voi siis sanoa johtuvan yhdistelmästä kyseisten eläinten biologisia piirteitä, niille oletettuja piirteitä sekä jo lapsuudessa alkaneessa sosialisatioprosessissa niille aseteltuja rooleja. Koska eläimet eivät voi edustaa itse itseään ihmisten päätöksenteossa, on ihmisen helppoa päättää niille omaan agendaansa sopivat roolit.

Tutkielmani alussa esitin myös kysymyksen siitä, miksi hevosenlihan syöminen aiheuttaa mediaskandaalin mutta naudanlihan ei. Selitys on pitkälti samankaltainen kuin delfiinin ja tonnikalan suhteen, mutta painottuu hevosen ja naudan ollessa biologisesti lähempänä toisiaan ehkä vieläkin enemmän stereotypioihin, oletettuihin piirteisiin ja sosiaalisiin normeihin. Sosiozoologisella asteikolla hevonen on enemmän kumppanikategoriassa, nautaa taas hyödykekategoriassa. Hevosta ajatellessa tulee ehkä mieleen esteratsastus, ravikilpailut tai ”heppahulluus” eli varhaisteini-ikäisten harrastus, jossa kiinnostaa kaikki hevosiin liittyvä. Nautaa ajatellessa tulee mieleen lähinnä turvonnetut utareet ja ahdas aitaus, ehkä hokema siitä, että maito vahvistaa luita. Lehmähulluus ei liioin ole harrastus vaan tuo todennäköisemmin mieleen surullisen kuuluisan hullun lehmän taudin, johon sadat tuhannet lehmät ovat kuolleet tai lopetettu niille syötettyjen teurasjätteiden takia. Jos perusarviointivirheen mukaisesti vedämme eläimen tekemisten pohjalta johtopäätöksiä eläinten

ominaisuuksista, voimme ajatella, että hevonen on urheilullinen, kilpailuhaluinen ja kyvykäs eläin. Naudasta taas voi tulla mieleen, että se on vähä-älyinen, ehkä lauhkea ja passiivinen. Uhria syyllistämällä ja näennäisesti oikeudenmukaiseen maailmaan uskomalla voimme ehkä vielä ajatella, että nauta ansaitsee paikkansa aitauksessa tai jopa ansaitsee tautinsa, kun on kerta ollut tarpeeksi typerä syömään teurasjätteillä terästettyä rehua. Realistisen konfliktin teorian mukaan voimme tulkita myös, että ennakkoluuloinen asenne nautaa kohtaan johtuu ihmisen ja naudan tarpeiden välillä olevasta eturistiriidasta – ihminen haluaa maitoa ja lihaa, nauta taas elää lajityypillistä elämäänsä. Toisaalta ei hevonenkaan ole ihmisen maailmassa varsinaisesti voittaja – esimerkiksi hevosurheilu harvemmin on hevosen etu edellä järjestettyä.

Kirjallisuuden perusteella voidaan todeta, että ihmisillä on luontainen taipumus ajatella kategorisesti. Kategorioiden kautta ajattelu tekee monimutkaisesta maailmasta helpommin käsiteltävän. Kategorioiden pohjalta syntyy stereotyyppisiä ja stereotyyppien pohjalta taas ennakkoluuloja ja mahdollisesti syrjivää käytöstä. Yksilöiden kognitiiviset ominaisuudet, kuten vaikeus hyväksyä monitulkintaisuutta tai yksilön ominaisuudet, kuten konservatiivisuus, voivat luoda vaihtelua ennakkoluuloisuuden tasossa ihmisten välillä. Kirjallisuus kuitenkin ehdottaa, että sosiaalinen vaikutus päällimmäisenä määrittää ennakkoluuloisuuden tason yhteisössä. Sosiaalinen vaikutus on sekä yhteisön sosiaalisten normien oppimista että niihin mukautumista. Mukautumisen sanotaan olevan jopa merkittävin ennakkoluuloisuuden ylläpitäjä systeemissä. Totuttua normaalia voi olla hankalaa kyseenalaistaa ja vielä hankalampaa alkaa toimia sitä vastaan. Jos jokin länsimainen ravintola esimerkiksi vaihtaisi karitsan tai vasikan sijaan listalleen kissan- tai koiranpentuja, voidaan olettaa, että teko aiheuttaisi melkoista kauhistelua - vaikka kaikki edellä mainitut eläimet ovat jonkin nisäkkään tunteita ja kipua tuntevia poikasia. Samalla tavalla kuin ruokakategoriaan kuulumattoman eläimen syöminen kauhistuttaa, aiheuttaa myös ruokakategoriaan kuuluvan eläimen syömisestä kieltäytyminen pahennusta. Ihmisillä on ennakkoluuloja tiettyjä eläimiä kohtaan, mutta myös eläinten käytöstä kieltäytyviä ihmisiä kohtaan. Vegaanisuuteen liittyy sen normeja rikkovan luonteen myötä stigma, mutta toisaalta melko vastakohtaisesti myös teurastukseen liittyy stigma. Hyväksytyt suhtautuminen eläimiin on siis ehkä käyttäviä niitä, mutta dissosiaation kautta, purkamalla yhteys eläimestä saadun lopputuotteen kuten ruoan tai vaikkapa nahkatakkin ja elävän eläimen välillä. Dissosiaatiota on sekä etäytyminen teurastuksesta, visuaalinen dissosiaatio esimerkiksi edellä mainitun takin nahkan värjäyksen ja käsittelyn kautta tai kielellinen dissosiaatio – emme suinkaan kutsu nahkatakkaa ihotakiksi, tai lisää takin mainokseen 'Aitoa ihoa' -tekstiä rakentamaan mielikuvaa sen laadusta.

Läpikäydyn kirjallisuuden mukaan sosiaalisen dominanssin orientaatio vaikuttaa yleistyneen ennakkoluulon eli rasismien, seksismien ja spesismien yhteisilmenemiseen. Eli ihmisellä, jolla sosiaalisen dominanssin orientaatio on korkealla, on todennäköisemmin ennakkoluuloja useita eri ryhmiä kohtaan. Kirjallisuus myös toisaalta esittää, että sosiaalisen dominanssin orientaatiota on mahdollista vähentää – esimerkiksi kontaktihypoteesin mukaisesti kohtaamisilla ennakkoluulojen kohteena olevien ryhmän yksilöiden kanssa. Tämän on havaittu vähentävän ennakkoluuloja niin kyseistä, mutta myös muita ryhmiä kohtaan eli vaikuttavan lieventävästi yleistyneen ennakkoluulon ilmenemiseen. Jotkin tutkijat pitävät tähän ajatukseen nojaten lemmikkieläimiä eläinoikeuksien edistäjinä – kontakti niiden kanssa saa meidät tunnistamaan ja ymmärtämään paremmin eläinten tunteita ja tarpeita. Samalla kuitenkin nykyisenkaltaiseen lemmikinpitoon liittyy ongelmia, kuten lemmikkilajin luonnonpopulaatioiden tuhoutuminen, lajien liiasta jalostuksesta aiheutuvat sairaudet ja vaivat, lemmikkieläinten ylituotanto sekä ihmisen elämään pakkosopeuttaminen – kuten häkissä, terraariossa tai akvaariossa asuminen.

Kirjallisuuden perusteella spesismi voidaan jakaa kapeaan ja laajaan spesismiin, joista ensimmäinen on pelkkään lajijäsenyyteen perustuvaa syrjintää ja toinen on lajille ominaisten piirteiden perusteella tapahtuvaa syrjintää. On havaittu, että ihmiset arvottavat eläimiä moraalisesti niiden oletetun kyvykkyyden, älykkyyden, tuntoisuuden, ihmisenkaltaisuuden, tuttuuden ja oletettujen aikomusten perusteella. Ihmiset luokittelevat eläimiä sosiaalisesti ja kulttuurisesti niiden aseman ja käyttökohteen perusteella. Aina kyse ei ole kuitenkaan lajin ominaisista piirteistä vaan lajille oletetuista piirteistä, joka on käynyt ilmi muun muassa lehmää ja lammasta koskevien stereotyyppien ja todellisten piirteiden vertailusta. Ruokakategoriaan kuulumisen saa ihmiset aliarvioimaan kategorian eläimen kykyä tuntea kipua sekä kieltämään eläimeltä mielen. Nämä ovat strategioita mielen sisäisen konfliktin välttämiseksi ja spesistisen käyttäytymisen jatkamisen legitimoimiseksi. Ne ovat strategioina kuitenkin ennakkoluuloisia, sillä ne perustuvat oletukselle, että tietynlaisten piirteiden perusteella tiettyä ryhmää kohtaan voi toimia vahingollisesti, eli esimerkiksi vähä-älyistä eläintä voi pitää pienessä häkissä tai aitauksessa. Samanlaisen järkeilyn sovittaminen ihmisten kohteluun tuomitaan nopeasti mahdottomaksi hyväksyä.

Se, että eläimiä koskevat ennakkoluulot ja eläinten kategoriat vaihtelevat kulttuureittain osaltaan kertoo, etteivät ne johdu ainoastaan eläinten biologisista piirteistä, vaan ovat sosiaalinen rakennelma. Jos eläinten merkitykset ja luokittelut ovat sosiaalisia rakennelmia, niiden pitäisi olla muutettavissa. Samalla tavalla kuin etniseen taustaan perustuva orjuus tai erottelupolitiikka (Apartheid) ovat olleet

historian saatossa sosiaalisesti hyväksyttäviä instituutioita, joihin osallistuminen ei ole vaatinut erityistä ”pahuutta” tai poikkeavaa mielenlaatua - ainoastaan sen hetkisen normaalin mukaan elämistä. Samalla tavalla myös sukupuoleen perustuva syrjintä, kuten ajatus naisesta miehen omaisuutena tai irtaimistona avioliitossa tai naisten puuttuvasta äänioikeudesta, kuulostaa nykypäiväisestä länsimaisesta näkökulmasta absurdilta, mutta on aikanaan ollut sosiaalinen normi, jaettu ymmärrys oikeasta tavasta toimia. Etnisyyteen ja sukupuoleen perustuvan tasa-arvon kanssa on tähän päivään tullessa otettu edistysaskelia. Vallitseva normaali on kyseenalaistettu ja toimintatapoja muutettu. Lajiin perustuva tasa-arvo on länsimaissa vielä lapsenkengissään ja vallitsevaa normaalia kyseenalaistaa lähinnä tiettyjen tieteenalojen edustajista ja eläinaktivisteista koostuva vähemmistö. Koska spesismi on valtavirtaa, sen kyseenalaistaminen vaatii tietynlaiseen vastakulttuuriin asettumista. Keski- ja eteläaafrikkalaiselle spesismiin tai lajisorron käsitteetkin lienevät yhä vieraita.

Kirjallisuutta läpikäydessäni kävi ilmi, että spesismistä käytyyn tieteelliseen keskusteluun tuo epäselvyyttä spesismi-käsitteen käyttö kuvaamaan sekä antroposentristä spesismiä, eli ihmisen suosimista kaikkien muiden lajien yli, että muunlajisten välistä spesismiä, eli esimerkiksi hevosen suosimista naudan yli. Keskustelu kaipaisi siis entistä tarkempia määritelmiä. Spesismin ja ihmisten ja eläinten välisten suhteiden tutkiminen on lähtökohtaisesti poikkitieteellistä. Siinä kohtaavat toistensa vastakohtinakin pidetyt ihmistieteet ja luonnontieteet. Spesismin tutkimuksessa yhdistyvät jo pintaraapaisunkin tasolla ainakin filosofia, sosiologia, psykologia ja biologia. Poikkitieteellisyyden lisäksi eläintutkimukselle tyypillistä on tietynlainen ideologisuus. Tutkijat, jotka päätyvät eläintutkimuksen pariin ovat usein jotain mieltä siitä, millainen eläinten kohtelu on moraalisesti oikein ja miten eläinasiat tulisi järjestää. Tämä on osaltaan erilainen lähtökohta tutkimukselle, kuin tilanteessa, jossa tutkitaan jotain aatteellisesti neutraalimpaa kuten vaikka painovoimaa tai sähkönjohtavuutta.

Tämä tutkielma on käsitellyt spesismiä ennakkoluulona, mikä on laajentanut tutkielmaan käytettävissä olevan materiaalin eläinetiikan ja eläintutkimuksen piiristä ennakkoluuloisuuden tutkimuksen piiriin. Perinteinen ennakkoluuloisuuden tutkimus keskittyy ihmisten välisiin ennakkoluuloihin, kuten rasismiin. Tämä tutkielma pyrkii aiempaan tutkimukseen nojaten esittämään, että ihmisten välisten epätasa-arvoisten suhteiden tutkimuksesta löytyy potentiaalisia viitekehyksiä spesismin tutkimukseen sekä tarjoaa omalta osaltaan pohjan edelleen tarttua johonkin ennakkoluulojen teoriaan tarkemmin ja tutkia sitä epätasa-arvoisten eläinluokittelujen ja eläinsuhteiden kontekstissa.

Lähdeluetelo

Adams, C. (2016). *The sexual politics of meat: a feminist-vegetarian critical theory* (20. painos). London: Bloomsbury Academic.

Adorno, T., Frenkel-Brunswick, E., Levinson, D., & Sanford, R. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper.

Akrami, N., Ekehammar, B., & Bergh, R. (2011). Generalized prejudice: Common and specific components. *Psychological Science*, 22(1), 57-59. <https://doi.org/10.1177/0956797610390384>

Albersmeier, F. (2021). Speciesism and Speciescentrism. *Ethical Theory and Moral Practice*, 24(1), 1-17. <https://doi.org/10.1007/s10677-021-10168-6>

Alexander, P., Berri, A., Moran, D., Reay, D., & Rounsevell, M. D. (2020). The global environmental paw print of pet food. *Global Environmental Change*, 65, 102153. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2020.102153>

Allievi, F., Vinnari, M., & Luukkanen, J. (2015). Meat consumption and production—analysis of efficiency, sufficiency and consistency of global trends. *Journal of Cleaner Production*, 92, 142–151. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.12.075>

Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Reading: Addison-Wesley.

Amiot, C. E., & Bastian, B. (2015). Toward a psychology of human–animal relations. *Psychological bulletin*, 141(1), 6. <https://doi.org/10.1037/a0038147>

Amiot, C. E., & Bastian, B. (2017). Solidarity with animals: Assessing a relevant dimension of social identification with animals. *PloS one*, 12(1). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0168184>

Arluke, A., & Sanders, C. (1996). *Regarding animals*. Philadelphia: Temple University Press.

Ashmore, R. (1970). The problem of intergroup prejudice. Teoksessa B. E. Collins (toim.), *Social Psychology* (s. 245-296). Reading: Addison-Wesley.

Auger, B., & Amiot, C. E. (2019). Testing the roles of intergroup anxiety and inclusion of animals in the self as mechanisms that underpin the “pets as ambassadors” effect. *Anthrozoös*, 32(1), 5-21. <https://doi.org/10.1080/08927936.2019.1550277>

Bagley, C., & Verma, G. (1979). *Racial prejudice, the individual and society*. Westmead: Saxon House.

Bar-On, Y. M., Phillips, R., & Milo, R. (2018). The biomass distribution on Earth. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(25), 6506-6511. <https://doi.org/10.1073/pnas.1711842115>

Bastian, B., Costello, K., Loughnan, S., & Hodson, G. (2012). When closing the human–animal divide expands moral concern: The importance of framing. *Social Psychological and Personality Science*, 3(4), 421-429. <https://doi.org/10.1177/1948550611425106>

- Bastian, B., Loughnan, S., Haslam, N., & Radke, H. R. (2012). Don't mind meat? The denial of mind to animals used for human consumption. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(2), 247–256. <https://doi.org/10.1177%2F0146167211424291>
- Bauman, Z. (2020). *Sosiologinen ajattelu*. (suom. J. Vainonen). Tampere: Vastapaino.
- Bergh, R., Akrami, N., Sidanius, J., & Sibley, C. G. (2016). Is group membership necessary for understanding generalized prejudice? A re-evaluation of why prejudices are interrelated. *Journal of personality and social psychology*, 111(3), 367. <https://doi.org/10.1037/pspi0000064>
- Bernstein, M. (2004). Neo-speciesism. *Journal of Social Philosophy*, 35(3), 380-390.
- Bizumic, B., & Duckitt, J. (2007). Varieties of group self-centeredness and dislike of the specific other. *Basic and Applied Social Psychology*, 29, 195–202. <https://doi.org/10.1080/01973530701332252>
- Bonhommeau, S., Dubroca, L., Le Pape, O., Barde, J., Kaplan, D. M., Chassot, E., & Nieblas, A. E. (2013). Eating up the world's food web and the human trophic level. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 110(51), 20617-20620. <https://doi.org/10.1073/pnas.1305827110>
- Bratanova, B., Loughnan, S., & Bastian, B. (2011). The effect of categorization as food on the perceived moral standing of animals. *Appetite*, 57(1), 193-196. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2011.04.020>
- Braithwaite, J., & Braithwaite, V. (1982). Attitudes toward animal suffering: An exploratory study. *International Journal for the Study of Animal Problems*, 3(1), 42-49.
- Brewer, M. B. (2007). The social psychology of intergroup relations: Social categorization, ingroup bias, and outgroup prejudice. Teoksessa A. W. Kruglanski & E. T. Higgins (toim.), *Social psychology: Handbook of basic principles* (s. 695–715). New York: The Guilford Press.
- Brewer, M.B., & Miller, N. (1984). Beyond the contact hypothesis: Theoretical perspectives on desegregation. Teoksessa N. Miller, & M.B. Brewer (toim.), *Groups in contact: The psychology of desegregation* (s. 281-302). San Diego: Academic.
- Bruers, S. (2013). Speciesism as a moral heuristic. *Philosophia*, 41(2), 489-501. <https://doi.org/10.1007/s11406-013-9420-y>
- Burghardt, G. M., & Herzog Jr, H. A. (1980). Beyond conspecifics: is Brer Rabbit our brother?. *BioScience*, 30(11), 763-768. <https://doi.org/10.2307/1308337>
- Bush, E. R., Baker, S. E., & Macdonald, D. W. (2014). Global trade in exotic pets 2006–2012. *Conservation Biology*, 28(3), 663-676. <https://doi.org/10.1111/cobi.12240>
- Caviola, L., Everett, J. A., & Faber, N. S. (2019). The moral standing of animals: Towards a psychology of speciesism. *Journal of personality and social psychology*, 116(6), 1011. <https://doi.org/10.1037/pspp0000182>

- Caviola, L., & Capraro, V. (2020). Liking but devaluing animals: emotional and deliberative paths to speciesism. *Social Psychological and Personality Science*, 11(8), 1080-1088. <https://doi.org/10.1177/2F1948550619893959>
- Ceballos, G., Ehrlich, P. R., Barnosky, A. D., García, A., Pringle, R. M., & Palmer, T. M. (2015). Accelerated modern human-induced species losses: Entering the sixth mass extinction. *Science advances*, 1(5). <https://doi.org/10.1126/sciadv.1400253>
- Chaiken, S., Liberman, A., & Eagly, A. H. (1989). Heuristic and Systematic Information Processing within and beyond the Persuasion Context. Teoksessa J. S. Uleman, & J. A. Bargh (toim.), *Unintended Thought* (s. 212-252). New York: Guilford.
- Cushing, S. (2003). Against “Humanism”: Speciesism, Personhood, and Preference. *Journal of Social Philosophy*, 34(4), 556–571. <https://doi.org/10.1111/1467-9833.00201>
- Dhont, K., Hodson, G., Costello, K., & MacInnis, C. C. (2014). Social dominance orientation connects prejudicial human–human and human–animal relations. *Personality and Individual Differences*, 61, 105-108. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2013.12.020>
- Dhont, K., Hodson, G., & Leite, A. C. (2016). Common ideological roots of speciesism and generalized ethnic prejudice: The social dominance human–animal relations model (SD–HARM). *European Journal of Personality*, 30(6), 507-522. <https://doi.org/10.1002%2Fper.2069>
- Dhont, K., & Hodson, G. (toim.). (2019). *Why we love and exploit animals: Bridging insights from academia and advocacy*. London: Routledge.
- Dovidio, J., Glick, P., & Rudman, L. (2008). *On the nature of prejudice: fifty years after Allport*. Williston: Wiley.
- Duckitt, J. H. (1992). *The social psychology of prejudice*. New York: Praeger.
- Dunlap, J. J. (1989). Moral reasoning about animal treatment. *Anthrozoös*, 11, 245-258. <https://doi.org/10.2752/089279389787057894>
- Eagly, A.H., & Steffin, V.J. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 735-754. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.46.4.735>
- Elias, N., & Jephcott, E. (1994). *The civilizing process. [1-2], The history of manners; State formation and civilization*. Oxford: Blackwell.
- Everett, J. A., Caviola, L., Savulescu, J., & Faber, N. S. (2019). Speciesism, generalized prejudice, and perceptions of prejudiced others. *Group Processes & Intergroup Relations*, 22(6), 785-803. <https://doi.org/10.1177/1368430218816962>
- Festinger, L. (1953). An analysis of compliant behavior. Teoksessa M. Sherif & M. O. Wilson, *Group relations at the crossroads* (s. 232–256). New York: Harper.

- Fiddes, N. (2004). *Meat: A Natural Symbol*. Taylor and Francis.
<https://doi.org/10.4324/9780203168141>
- Firebaugh, G., & Davis, K.E. (1988). Trends in anti-black prejudice, 1972-1984: Region and cohort effects. *American Journal of Sociology*, 94, 251-272.
- Franklin, A. (1999). *Animals and Modern Cultures: A Sociology of Human-Animal Relations in Modernity*. London: SAGE Publications.
- Friedmann, E., & Son, H. (2009). The human–companion animal bond: How humans benefit. *Veterinary Clinics of North America: Small Animal Practice*, 39, 293–326.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.cvsm.2008.10.015>
- Graft, D. (1997). Against strong speciesism. *Journal of Applied Philosophy*, 14(2), 107-118.
<https://doi.org/10.1111/1468-5930.00047>
- Gray, P. B., & Young, S. M. (2011). Human–pet dynamics in cross-cultural perspective. *Anthrozoös*, 24, 17–30. <http://dx.doi.org/10.2752/175303711X12923300467285>
- Guthrie S. E. (1997) Anthropomorphism: A Definition and Theory. Teoksessa Mitchell, R. W., Thompson, N. S., & Miles, H. L. (toim.). *Anthropomorphism, anecdotes, and animals*. Albany: Suny Press.
- Haller, J. S. (1995). *Outcasts from evolution: Scientific attitudes of racial inferiority, 1859-1900*. Carbondale: SIU Press.
- Harman, G. (1999). Moral philosophy meets social psychology: Virtue ethics and the fundamental attribution error. Teoksessa *Proceedings of the Aristotelian society* (s. 315-331). London: Aristotelian Society.
- Harmon-Jones, E., & Mills, J. (2019). An introduction to cognitive dissonance theory and an overview of current perspectives on the theory. *American Psychological Association*.
<http://dx.doi.org/10.1037/0000135-001>
- Hedhammar, Å., Malm, S., & Bonnett, B. (2011). International and collaborative strategies to enhance genetic health in purebred dogs. *The Veterinary Journal*, 189(2), 189–196.
<https://doi.org/10.1016/j.tvjl.2011.06.018>
- Helkama, K., Hankonen, N., Helkama, K., Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., Lipponen, J., Lönnqvist, J., Myllyniemi, R., Renvik, T., & Ruusuvaori, J. (2020). *Johdatus sosiaalipsykologiaan* (11., uudistettu painos.). Helsinki: Edita.
- Hills, A. M. (1993). The Motivational Bases of Attitudes toward Animals. *Society & Animals* 1, s. 111–128. <https://doi.org/10.1163/156853093X00028>
- Hills, A. M. (1995). Empathy and belief in the mental experience of animals. *Anthrozoös*, 8(3), 132-142. <https://doi.org/10.2752/089279395787156347>

- Hoffarth, M. R., Azevedo, F., & Jost, J. T. (2019). Political conservatism and the exploitation of nonhuman animals: An application of system justification theory. *Group Processes & Intergroup Relations*, 22(6), 858-878. <https://doi.org/10.1177/1368430219843183>
- Hoffman, M. L. (1977). *Moral internalization: Current theory and research*. *Advances in experimental social psychology* (10. painos, s. 85-133). London: Academic Press.
- Hoffman, K. M., Trawalter, S., Axt, J. R., & Oliver, M. N. (2016). Racial bias in pain assessment and treatment recommendations, and false beliefs about biological differences between blacks and whites. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(16), 4296-4301. <https://doi.org/10.1073/pnas.1516047113>
- Horta, O. (2010). What is speciesism? *Journal of agricultural and environmental ethics*, 23(3), 243-266. <https://doi.org/10.1007/s10806-009-9205-2>
- Jamieson, J., Reiss, M. J., Allen, D., Asher, L., Wathes, C. M., & Abeyesinghe, S. M. (2012). Measuring the success of a farm animal welfare education event. *Animal Welfare*, 21, 65-75. <http://dx.doi.org/10.7120/096272812799129402>
- Jones, E. E., & Harris, V. A. (1967). The attribution of attitudes. *Journal of experimental social psychology*, 3(1), 1-24. [https://doi.org/10.1016/0022-1031\(67\)90034-0](https://doi.org/10.1016/0022-1031(67)90034-0)
- Landes, M., Cessna, J., Kuberka, L., & Jones, K. (2017). India's Dairy Sector: Structure, Performance, and Prospects. United States Department of Agriculture.
- Lawrence, F. (2013). Horsemeat scandal: the essential guide. *The guardian*, 15, 02-13.
- Leite, A. C., Dhont, K., & Hodson, G. (2019). Longitudinal effects of human supremacy beliefs and vegetarianism threat on moral exclusion (vs. inclusion) of animals. *European Journal of Social Psychology*, 49(1), 179-189. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2497>
- Lerner, M. J. (1980). *The belief in a just world: A fundamental delusion*. New York: Plenum.
- Lindeman, R. L. (1942). The trophic-dynamic aspect of ecology. *Ecology*, 23(4), 399-417. <https://doi.org/10.2307/1930126>
- Looy, H., Dunkel, F. V., & Wood, J. R. (2014). How then shall we eat? Insect-eating attitudes and sustainable foodways. *Agriculture and human values*, 31(1), 131-141. <https://doi.org/10.1007/s10460-013-9450-x>
- Kagan, S. (2016). What's Wrong with Speciesism? (Society for Applied Philosophy Annual Lecture 2015). *Journal of Applied Philosophy*, 33(1), 1-21. <https://doi.org/10.1111/japp.12164>
- Katz, P. A. (2013). The acquisition of racial attitudes in children. *Teoksessa Towards the elimination of racism: Pergamon general psychology series*, 54, 125.
- Kellert, S. R. (1980). Knowledge, affection, and basic attitudes toward animals in American society: Phase III. US Department of the Interior, Fish and Wildlife Service.

- Kiesler, S., Lee, S., & Kramer, A. D. I. (2006). Relationship effects in psychological explanations of nonhuman behavior. *Anthrozoös*, 19, 335–352. <http://dx.doi.org/10.2752/089279306785415448>
- Knight, S., & Barnett, L. (2008). Justifying attitudes toward animal use: A qualitative study of people's views and beliefs. *Anthrozoös*, 21(1), 31–42. <https://doi.org/10.2752/089279308X274047>
- Knight, S., Vrij, A., Bard, K., & Brandon, D. (2009). Science versus human welfare? Understanding attitudes toward animal use. *Journal of Social Issues*, 65(3), 463–483. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2009.01609.x>
- Kupsala, S., Vinnari, M., Jokinen, P., & Räsänen, P. (2016). Public Perceptions of Mental Capacities of Nonhuman Animals: Finnish Population Survey. *Society & Animals*, 24(5), 445–466. <https://doi.org/10.1163/15685306-12341423>
- Malm, A. (2020). *Corona, Climate, Chronic Emergency: War Communism in the Twenty-First Century*. London: Verso.
- Marino, L., & Allen, K. (2017). The psychology of cows. *Animal Behavior and Cognition*, 4(4), 474–498. <https://dx.doi.org/10.26451/abc.04.04.06.2017>
- Marino, L., & Merskin, D. (2019). Intelligence, complexity, and individuality in sheep. *Animal Sentience*, 4(25), 1. <https://doi.org/10.51291/2377-7478.1374>
- Markowski, K. L., & Roxburgh, S. (2019). “If I became a vegan, my family and friends would hate me:” Anticipating vegan stigma as a barrier to plant-based diets. *Appetite*, 135, 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2018.12.040>
- Mather, J. (2019). What is in an octopus’s mind?. *Animal Sentience*, 26(1). <https://doi.org/10.51291/2377-7478.1370>
- Maust-Mohl, M., Fraser, J., & Morrison, R. (2012). Wild minds: What people think about animal thinking. *Anthrozoös*, 25(2), 133–147. <https://doi.org/10.2752/175303712X13316289505224>
- Meehan, M., Massavelli, B., & Pachana, N. (2017). Using attachment theory and social support theory to examine and measure pets as sources of social support and attachment figures. *Anthrozoös*, 30(2), 273–289. <https://doi.org/10.1080/08927936.2017.1311050>
- Merriam-Webster sanakirja. Speciesism. Haettu 28.4.2021. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/speciesism>
- Miralles, A., Raymond, M., & Lecointre, G. (2019). Empathy and compassion toward other species decrease with evolutionary divergence time. *Scientific reports*, 9(1), 1–8. <https://doi.org/10.1038/s41598-019-56006-9>
- Morris, P., Knight, S., & Lesley, S. (2012). Belief in animal mind: does familiarity with animals influence beliefs about animal emotions?. *Society & Animals*, 20(3), 211–224. <https://doi.org/10.1163/15685306-12341234>

- Myers, G., & Myers Jr, O. E. (1998). *Children and animals: Social development and our connections to other species*. Boulder: Westview Press.
- Neuvoston asetus (EY) N:o 882/2003, annettu 19 päivänä toukokuuta 2003, tonnikalan seuranta- ja tarkistusjärjestelmästä EUVL L 127, 23.5.2003, s. 1–8.
- Noske, B. (1997). *Beyond boundaries: Humans and animals*. New York: Black Rose Books.
- Okin, G. S. (2017). Environmental impacts of food consumption by dogs and cats. *PLoS One*, 12(8). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0181301>
- Paul, E. S. (1996). The representation of animals on children's television. *Anthrozoös*, 9(4), 169–181. <https://doi.org/10.2752/089279396787001400>
- Pettigrew, T. F., Tropp, L. R., Wagner, U., & Christ, O. (2011). Recent advances in intergroup contact theory. *International journal of intercultural relations*, 35(3), 271–280. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2011.03.001>
- Phillips, C. J. C., & McCulloch, S. (2005). Student attitudes on animal sentience and use of animals in society. *Journal of Biological Education*, 40(1), 17–24. <https://doi.org/10.1080/00219266.2005.9656004>
- Pinker, S. (2007). A history of violence. *New Republic*, 236(4809), 18.
- Plous, S. (1993). Psychological mechanisms in the human use of animals. *Journal of social issues*, 49(1), 11–52. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1993.tb00907.x>
- Podberscek, A. L. (2009). Good to pet and eat: The keeping and consuming of dogs and cats in South Korea. *Journal of Social Issues*, 65, 615–632. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2009.01616.x>
- Pohja-Mykrä, M. (2014). *Vahinkoeläinsodasta psykologiseen omistajuuteen: petokonfliktien historiallinen tausta ja nykypäivän hallinta*. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.
- Posage, J. M., Bartlett, P. C., & Thomas, D. K. (1998). Determining factors for successful adoption of dogs from an animal shelter. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 213, 478–482.
- Quammen, D. (2000) “Who Swims with the Tuna: Confronting the Intricate Moral Ambivalence of Canned Fish.” Teoksessa *The Boilerplate Rhino: Nature in the Eye of the Beholder*, 65–71. New York: Scribner.
- Rhodes, M. (2020). ”Are humans born to hate? Three myths and three developmental lessons about the origins of social categorization and inter-group bias.”. Teoksessa J. Decety (toim.), *The Social Brain: A Developmental Perspective*. Cambridge: MIT Press.
- Rokeach, M. (1954). The nature and meaning of dogmatism. *Psychological Review*, 61(3), 194–204. <https://doi.org/10.1037/h0060752>

- Ryan, W. (1971). *Blaming the victim*. New York: Random House.
- Ryder, R. D. (1971). Experiments on Animals, Teoksessa S. & R. Godlovitch and J. Harris. *Animals, Men and Morals*. New York: Grove Press, Inc.
- Salmen, A., & Dhont, K. (2020). Hostile and benevolent sexism: The differential roles of human supremacy beliefs, women's connection to nature, and the dehumanization of women. *Group Processes & Intergroup Relations*. <https://doi.org/10.1177/1368430220920713>
- Samelson, F. (1978). From "race psychology" to "studies in prejudice": Some observations on the thematic reversal in social psychology. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 14, 265-278. [https://doi.org/10.1002/1520-6696\(197807\)14:3<265::AID-JHBS2300140313>3.0.CO;2-P](https://doi.org/10.1002/1520-6696(197807)14:3<265::AID-JHBS2300140313>3.0.CO;2-P)
- Schleifer, H. (1985). Images of death and life: food animal production and the vegetarian option. *In defense of animals*, 63-73.
- Scruton, R. (2004). The conscientious carnivore. Teoksessa S. F. Sapontzis (toim.), *Food For Thought: The Debate over Eating Meat*. Amherst: Prometheus Books, 81-91.
- Serpell, J. (2003). Anthropomorphism and anthropomorphic selection—beyond the "cute response". *Society & Animals*, 11(1), 83-100. <https://doi.org/10.1163/156853003321618864>
- Serpell, J. A. (2009). Having our dogs and eating them too: Why animals are a social issue. *Journal of Social Issues*, 65, 633–644. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-4560.2009.01617.x>
- Sevillano, V., & Fiske, S. T. (2016). Warmth and competence in animals. *Journal of Applied Social Psychology*, 46(5), 276-293. <https://doi.org/10.1111/jasp.12361>
- Sherif, M. (1967). *Group conflict and co-operation: their social psychology*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Singer, P. (2009a). *Animal liberation: the definitive classic of the animal movement*. New York: Harper Perennial. Alkuperäinen teos 1975.
- Singer, P. (2009b). Speciesism and moral status. *Metaphilosophy*, 40(3-4), 567-581. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9973.2009.01608.x>
- Sollund, R. (2011). Expressions of speciesism: The effects of keeping companion animals on animal abuse, animal trafficking and species decline. *Crime, law and social change*, 55(5), 437-451. <https://doi.org/10.1007/s10611-011-9296-3>
- Spencer, S., Decuyper, E., Aerts, S., & De Tavernier, J. (2006). History and ethics of keeping pets: Comparison with farm animals. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 19(1), 17-25. <https://doi.org/10.1007/s10806-005-4379-8>
- Stangor, C., Sechrist, G. B., & Jost, J. T. (2001). Changing racial beliefs by providing consensus information. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(4), 486-496. <https://doi.org/10.1177/0146167201274009>

- Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H., & Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. Teoksessa W. Austin & S. Worchel (toim.), *The social psychology of intergroup relations* (s. 33-47). Monterey: Brooks/Cole.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. Teoksessa S. Worchel & W. G. Austin (toim.), *Psychology of intergroup relations* (s. 7–24). Chicago: Nelson-Hall.
- Thomas C. W. (1996). Cohort and Prejudice: Whites' Attitudes Toward Blacks, Hispanics, Jews, and Asians. *Public Opinion Quarterly*, 60(2), 253–274. <https://doi.org/10.1086/297750>
- Timmerman, T. (2018). You're Probably Not Really a Speciesist. *Pacific Philosophical Quarterly*, 99(4), 683-701. <https://doi.org/10.1111/papq.12192>
- Tuomivaara, S. (2003). *Eläimet muuttuvassa yhteiskunnassa–johdatus ihmisten ja eläinten välisten suhteiden sosiologiaan*. (Pro gradu -tutkielma). Tampereen yliopisto.
- Tuomivaara, S. (2019). *Syötävät koirat ja sympaattiset siat: eläinten kohtaamisesta*. Helsinki: Into.
- Turunen, S. (2011). *Lemmikkielämää. Ihmisen eläinsuhde ja eläinten hyödyntäminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Twigg, J. (1983) Vegetarianism and the Meanings of Meat. Teoksessa A. Murcott (toim.), *The Sociology of Food and Eating*. Aldershot: Gower. 18–30.
- Van den Berghe, P.L. (1967). *Race and racism: a comparative perspective*. New York: Wiley.
- Voigt, M., Wich, S. A., Ancrenaz, M., Meijaard, E., Abram, N., Banes, G. L., ... & Kühl, H. S. (2018). Global demand for natural resources eliminated more than 100,000 Bornean orangutans. *Current Biology*, 28(5), 761-769. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2018.01.053>
- Waerstad, J., Hobbins, T., Wirrel, J., Hunstone, M., Foy, E., Allen, M., & Wikner, B. (2002). Human-to-animal similarity and participant mood influence punishment recommendations for animal abusers. *Society & Animals*, 10(3), 267-284. <https://doi.org/10.1163/156853002320770074>
- Wilks, M., Caviola, L., Kahane, G., & Bloom, P. (2020). Children prioritize humans over animals less than adults do. *Psychological Science*. <https://doi.org/10.1177%2F0956797620960398>
- Williams, B., & Moore, A. W. (2009). The human prejudice. Teoksessa *Peter Singer Under Fire: The Moral Iconoclast Faces His Critics*, 3, 77.
- Wilson, G. (1973). *The psychology of conservatism*. London: Academic Press.